

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет правничих наук
Києво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича

Магістерська робота
Освітній ступінь – магістр

на тему: **«СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ
ОСІБ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ»**

Виконала студентка 2-го року
навчання спеціальності
281 Публічне управління
та адміністрування

Нікора Аріна Тарасівна

Керівник: Рябцев Г. Л.,
доктор наук з державного
управління, професор

Рецензент: _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
" ____ " _____ 2025 р.

Декларація академічної доброчесності

Я, Нікора Аріна Тарасівна, студентка 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» факультету правничих наук НаУКМА:

- Підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему *«Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб в українському суспільстві»* відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності;

- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

00.00.2025

А. Т. Нікора

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	7
1.1. Визначення поняття внутрішньо переміщених осіб і соціальної інтеграції.....	7
1.2. Теоретичні моделі соціальної інтеграції у публічному управлінні.....	12
1.3 Ключові перешкоди у впровадженні системи державних стратегічних комунікацій.....	15
Висновок до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНИХ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	20
2.1. Стан соціальної інтеграції ВПО: поточний стан, проблеми, виклики, статистика.....	20
2.2. Політика державних органів щодо ВПО: огляд реалізованих заходів.....	23
2.3. Аналіз чинників , що впливають на інтеграцію.....	28
2.4. Міжнародний досвід інтеграції ВПО.....	33
Висновок до розділу 2.....	39
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО.....	41
3.1. Формулювання проблеми для державного втручання.....	41
3.2. Варіанти політики та їх оцінка.....	60
3.3. Рекомендований варіант політики «Робота і громада».....	73
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТОК.....	95

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВПО	Внутрішньо переміщена особа
ООН	Організація Об'єднаних Націй
МОМ	Міжнародна організація з міграції
ЮНІСЕФ	Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй
ЦНАП	Центр надання адміністративних послуг
Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики України
BAföG	Bundesausbildungsförderungsgesetz – Федеральний Закон допомоги учням
ESL/FSL	English\French as a Second Language
Мінреінтеграції	Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій

ВСТУП

Актуальність дослідження. Війна, розпочата російською федерацією проти України у 2014 році, а особливо її повномасштабна фаза з 2022 року, призвела до масового переміщення населення всередині країни. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) стали не лише численною соціальною групою, але й викликом для державної політики — як у гуманітарному, так і в стратегічному вимірах. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість ВПО у 2024 році перевищила 4,9 мільйона осіб, що становить суттєву частину населення країни.

Соціальна інтеграція ВПО є ключовою умовою стабільності та згуртованості українського суспільства. Від її ефективності залежить рівень довіри до державних інституцій, спроможність регіонів до адаптації, економічне відновлення, збереження кадрового потенціалу та запобігання міграції за кордон. Однак, наразі існує низка серйозних викликів, пов'язаних з відсутністю доступного житла, високим рівнем безробіття серед ВПО, соціальною ізоляцією, дискримінацією, проблемами з доступом до освіти, медичних і психологічних послуг, а також низьким рівнем правової обізнаності.

Попри існування нормативно-правової бази та окремих ініціатив, державна політика щодо інтеграції ВПО залишається фрагментарною. Відсутній системний підхід, бракує фінансування та міжвідомчої координації. У цьому контексті особливо актуальним є аналіз існуючої політики, вивчення ефективного міжнародного досвіду (зокрема Німеччини), та формування нових політичних рішень, спрямованих на забезпечення повноцінної соціальної інтеграції ВПО.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – проаналізувати існуючі виклики соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні та запропонувати варіанти політики, що забезпечать ефективне залучення ВПО до суспільного життя, з урахуванням соціально-економічних, правових і гуманітарних аспектів.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні підходи до поняття соціальної інтеграції;
- проаналізувати чинну ситуацію та проблеми, з якими стикаються ВПО в Україні;
- виявити причини соціальної ізоляції, безробіття, житлових труднощів, освітніх та психологічних бар'єрів;
- вивчити законодавчу та інституційну базу регулювання питань ВПО;
- оцінити корисний досвід інших країн, зокрема практики Німеччини;
- визначити актуальну проблему державної політики у сфері інтеграції ВПО;
- сформулювати можливі варіанти політики вирішення проблеми;
- обґрунтувати доцільність реалізації обраного варіанту з урахуванням ефективності, результативності та справедливості;
- розробити рекомендації щодо реалізації інтеграційної політики.

Об'єкт дослідження

Внутрішньо переміщені особи в Україні як суб'єкти державної політики.

Предмет дослідження

Процеси соціальної інтеграції ВПО в українське суспільство, механізми державного регулювання та політичні інструменти забезпечення інтеграції.

Методи дослідження

У роботі використовувалися як теоретичні, так і емпіричні методи:

- Методи аналізу, синтезу, узагальнення — для вивчення теоретичних основ і аналізу законодавчих актів;
- Кількісні методи — для обробки статистичних даних щодо зайнятості, житлових умов, рівня обізнаності;
- Кейс-метод — для аналізу досвіду Німеччини;
- SWOT-аналіз та порівняльний аналіз варіантів політики — для визначення оптимального напрямку державної інтеграційної стратегії;

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Визначення поняття внутрішньо переміщених осіб і соціальної інтеграції

Предметом дослідження в цій роботі є процес соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), який розглядається як складова частина державної соціальної політики, спрямованої на забезпечення стабільності, згуртованості та рівних можливостей у суспільстві. Внутрішньо переміщені особи — це особи, які змушені залишити своє постійне місце проживання в межах країни через збройний конфлікт, насильство, катастрофи або порушення прав людини, не перетинаючи міжнародного кордону.

Відповідно до Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", внутрішньо переміщеною особою вважається громадянин України, який змушений був покинути місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, насильства, порушення прав людини та/або стихійного лиха, але не залишив територію держави (Закон України № 1706-VII від 20.10.2014) [1].

Поняття "соціальна інтеграція" має міждисциплінарний характер і трактується як процес залучення особи або соціальної групи до активної участі у суспільному житті на основі рівних прав, обов'язків та доступу до соціальних благ. В контексті ВПО соціальна інтеграція передбачає включення до місцевої громади через доступ до житла, освіти, медицини, ринку праці, участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, а також подолання соціальної ізоляції.

Соціальна інтеграція визначається як не лише адміністративно-правовий процес, а й складна соціально-психологічна трансформація, що вимагає адаптації як з боку ВПО, так і з боку приймаючого суспільства. У дослідженні Ради Європи зазначено, що інтеграція передбачає «двосторонній процес взаємної адаптації, що потребує активних зусиль як з боку переселенців, так і з боку громад, до яких вони перемістилися» [2].

Окремі вчені, зокрема І. Курбан, відзначають, що інтеграція є вищим етапом адаптації та передбачає глибоке включення до соціального, культурного, правового та економічного життя громади [3]. Інтеграція має відбуватися на основі принципів недискримінації, поваги до культурного різноманіття та забезпечення рівного доступу до ресурсів.

У міжнародному праві поняття внутрішньо переміщених осіб (англ. *internally displaced persons*) закріплено в Керівних принципах ООН з переміщення всередині країни (*Guiding Principles on Internal Displacement*), ухвалених Комісією ООН з прав людини у 1998 році. Вони визначають ВПО як осіб або групи осіб, які були змушені залишити свої домівки чи місця постійного проживання, не перетинаючи міжнародно визнаних державних кордонів, через або з метою уникнення збройного конфлікту, ситуацій насильства, порушень прав людини або стихійних лих [4].

Однією з ключових теоретичних і правових засад у сфері міграційної політики є чітке розмежування понять "біженець" і "внутрішньо переміщена особа". Хоча обидві категорії мають спільну рису – вимушене залишення місця постійного проживання – між ними існують принципові відмінності, які мають серйозні наслідки як для їхніх прав, так і для відповідальності держав.

На відміну від біженців, ВПО не мають спеціального міжнародного статусу та залишаються під юрисдикцією держави, у межах якої відбулося переміщення. Цей факт накладає особливу відповідальність на державу щодо гарантування захисту прав та інтересів такої категорії осіб. Але все-таки варто більш детально розмежувати та пояснити різницю між цими двома поняттями.

Біженець. Біженцем є особа, яка перетнула міжнародний кордон і звернулася за захистом в іншій країні. Визначення цього статусу міститься у Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, яка закріплює, що біженець – це особа, яка:

«...має обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідування за ознаками раси, релігії, національності, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань, і знаходиться за межами країни своєї

національної належності, та не може або не бажає скористатися захистом цієї країни» [1].

Біженці підпадають під міжнародний правовий захист, зокрема юрисдикцію УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців), мають право на притулок, а також можуть бути переселені, натуралізовані або повернуті на батьківщину.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО). На відміну від біженців, ВПО не перетинають державного кордону і залишаються під юрисдикцією своєї держави. Як зазначено у Керівних принципах ООН з внутрішнього переміщення (1998):

«Внутрішньо переміщені особи – це особи або групи осіб, які були змушені або змушені залишити свої домівки чи місця постійного проживання, але не перетнули міжнародно визнаний державний кордон» [2].

Таким чином, ВПО не отримують міжнародного правового статусу біженця, а отже, не можуть претендувати на притулок в іншій державі, однак їхня держава походження має обов'язок забезпечити їх захист, допомогу та інтеграцію.

Щодо соціальної інтеграції, у науковій літературі термін використовується в різних контекстах – від етнічної інтеграції до інтеграції мігрантів. Зокрема, ЮНЕСКО визначає соціальну інтеграцію як "процес забезпечення повної участі всіх членів суспільства в економічному, соціальному, культурному та політичному житті, на основі рівних прав і можливостей" [5]. Це означає, що інтеграція виходить за межі лише адаптаційних заходів і має системний характер, охоплюючи створення передумов для сталого співжиття й рівноправного розвитку.

У випадку з ВПО в Україні, інтеграція передбачає їхню повну участь у житті приймаючих громад. Це включає не тільки базові потреби – як-от житло, роботу, освіту – а й визнання, залучення до прийняття рішень на місцевому рівні, забезпечення соціальної мобільності та запобігання стигматизації.

Крім того, у сучасних умовах інтеграція має враховувати особливі

психосоціальні аспекти – травматичний досвід війни, втрату майна, соціальних зв'язків та ідентичності. Згідно з дослідженням Міжнародної організації з міграції (МОМ), понад 30% ВПО в Україні повідомляють про стійкі симптоми тривожних або депресивних станів, що безпосередньо впливає на їхню здатність адаптуватися [6].

Таким чином, соціальна інтеграція ВПО – це не лише політичне чи управлінське завдання, але й складний людський процес, що вимагає координації зусиль державних органів, громадянського суспільства, міжнародних партнерів та самих переселенців. Цей процес повинен базуватись на дотриманні прав людини, соціальній справедливості, рівному доступі до ресурсів та інституційній сталій підтримці. У межах цього дослідження під соціальною інтеграцією внутрішньо переміщених осіб розуміється комплексний, поетапний процес досягнення соціальної єдності, що передбачає створення умов для повноцінної участі ВПО в усіх сферах життя приймаючого суспільства. Цей процес є одним з ключових факторів формування згуртованого і стійкого суспільства в умовах війни та повоєнної відбудови.

Таблиця 1.1 - Відмінність між біженцем та ВПО

Ознака	ВПО	Біженці
Місце переміщення	Усередині країни	За межами країни, в іншу державу
Правовий статус	Визначається національним законодавством	Визначається міжнародним правом (Конвенція 1951 р.)
Суб'єкт відповідальності	Держава, в межах якої особа перемістилась	Міжнародна спільнота, приймаюча країна
Захист і підтримка	Внутрішні інституції (Мінсоцполітики, громади)	УВКБ ООН, міжнародні агентства
Можливість притулку	Відсутня	Є право на притулок у третій державі
Ступінь міжнародного захисту	Обмежений	Високий, відповідно до міжнародного права

Чому це розрізнення важливе в українському контексті?

Україна з 2014 року переживає найбільшу в Європі гуманітарну кризу

переміщення з часів Другої світової війни. Однак, більшість осіб, які покинули свої домівки в Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій областях та АР Крим – залишились на території України, отримавши статус ВПО.

Це означає, що на державу Україна покладена вся відповідальність за інтеграцію, правовий захист і підтримку цих осіб. У той час як біженці можуть звертатися за міжнародним захистом, ВПО не мають доступу до подібного механізму і покладаються виключно на національну систему.

Така правова конструкція посилює актуальність ефективної, комплексної та забезпеченої ресурсами, державної політики соціальної інтеграції ВПО, яка є критичною умовою внутрішньої стабільності, соціального капіталу та успішної повоєнної відбудови країни.

Таким чином, поняття внутрішньо переміщеної особи є складовою сучасного гуманітарного права і визначається, перш за все, критерієм вимушеного переміщення всередині країни без перетину міжнародного кордону. Це принципово відрізняє ВПО від біженців, які шукають притулку за межами своєї держави та підпадають під дію Конвенції про статус біженців.

Соціальна інтеграція ВПО, на відміну від тимчасового захисту, повинна розглядатися як довготривалий і багатокомпонентний процес, що вимагає цілеспрямованих дій держави, місцевої влади, громадянського суспільства і самих переселенців. Вона має забезпечити не лише доступ до базових соціальних послуг, а й участь ВПО у всіх сферах суспільного життя, подолання дискримінації та створення умов для реалізації потенціалу особистості.

У контексті сучасної України, де внутрішнє переміщення набуло масового характеру через повномасштабну війну, визначення поняття ВПО та розуміння специфіки соціальної інтеграції мають не лише теоретичне, але й практичне значення для формування ефективної державної політики. Саме тому поглиблене опрацювання цих понять є необхідним аналітичним етапом у розробці інтеграційних стратегій, які відповідають викликам часу.

1.2. Теоретичні моделі соціальної інтеграції у публічному управлінні

Процес соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у публічному управлінні не є одномірним — він реалізується через багаторівневі та концептуально різні моделі, кожна з яких має власну логіку, пріоритети та вплив на прийняття управлінських рішень. В межах державної політики інтеграція розглядається не як окремий етап, а як наскрізний процес, що охоплює компоненти "Формування – Реалізація – Послуга/Продукт", аналогічно до моделі стратегічних комунікацій у сфері публічного управління [1].

Модель мультикультуралізму. Одна з найпоширеніших концептуальних моделей соціальної інтеграції у міжнародному досвіді – модель мультикультуралізму, яка передбачає збереження культурної ідентичності групи, що інтегрується, із забезпеченням рівного доступу до соціальних благ. Такий підхід спонукає до створення інституцій, орієнтованих на інклюзивність, адаптацію сервісів до потреб конкретної цільової групи – зокрема ВПО.

В контексті України ця модель частково імплементується через рекомендації Міжнародної організації з міграції (МОМ), зокрема у програмах місцевої інтеграції, які передбачають міжкультурний діалог, підтримку ініціатив громадських організацій та соціальну участь переселенців [2].

Асиміляційна модель. Асиміляційна модель, на відміну від мультикультуралізму, передбачає поступове розчинення ідентичності ВПО в загальній системі приймаючого суспільства. Такий підхід критикований за ризик втрати самобутності та пасивного відчуження громади. Проте в умовах війни асиміляційна логіка може реалізовуватись через масові політики "загального доступу", де інтеграційні заходи не завжди мають конкретну адаптацію під потреби переселенців, що знижує ефективність.

Розглянемо більш детально асиміляційну модель, а саме основні риси:

- Приймаюче суспільство виступає еталоном, до якого мають адаптуватися новоприбулі;
- Культурна однорідність розглядається як мета;

- Від ВПО очікують відмови від «інших» (небажаних) практик;
- Наголос на індивідуальній відповідальності за адаптацію;

Приклад в українських реаліях:

У громадах, де відсутні спеціальні програми для ВПО, але є очікування, що «вони просто влаштуються як усі», фактично реалізується асиміляційна модель. Вона може виникати в умовах браку ресурсів, стереотипів, або ж політики «нейтральності», коли всі підходять «під один стандарт».

Переваги:

- Швидке «вирівнювання» між ВПО та місцевими мешканцями.
- Спрощення адміністрування послуг.

Недоліки:

- Втрата ідентичності та психологічне навантаження на ВПО.
- Ігнорування специфічних потреб груп (жінок, людей з інвалідністю, літніх).
- Можливість соціального конфлікту через відчуття відторгнення.

Інтеграційна модель соціального включення. Більш актуальною для України є інтеграційна модель соціального включення, що поєднує збереження ідентичності ВПО з активною участю в житті приймаючих громад. Саме ця модель стала основою для Порадника з інтеграції ВПО, підготовленого Програмою Ради Європи та Урядом України [3]. У документі зазначено, що результативна інтеграція потребує:

- «Мультиакторного» підходу (участь місцевої влади, громадських організацій, самих ВПО);
- сегментованої роботи з групами ВПО за віком, статтю, статусом;
- партнерств між місцевими громадами і переселенцями;
- інституціоналізації участі ВПО в прийнятті рішень.

Також варто розглянути ключові принципи такої моделі, для кращого розуміння підходу :

- Рівний доступ до послуг;
- Залучення ВПО до прийняття рішень;

- Врахування потреб та відмінностей;
- Підтримка міжкультурного діалогу;

Переваги:

- Зменшення соціальної напруги.
- Підвищення рівня участі ВПО у житті громади.
- Збереження культурної самобутності.

Недоліки:

- Потребує ресурсів, часу і політичної волі.
- Не всі громади готові до інституційних змін.

Сервісна модель інтеграції. У контексті сервісної держави, як зазначає Т. Сиволапенко, інтеграція є результатом ефективного "виробництва публічної послуги", яка задовольняє інтереси як ВПО, так і місцевої громади [4]. Такий підхід ґрунтується на виявленні конкретних потреб і формуванні публічного продукту — від забезпечення житлом до організації діалогу з місцевою владою. Впровадження такої моделі є характерним для багатьох об'єднаних територіальних громад, що прийняли значну кількість переселенців (наприклад: Швеція, Німеччина, Канада, частково Україна).

Таблиця 1.2 - Порівняння моделей інтеграції

Критерій	Асиміляційна модель	Інтеграційна модель	Сервісна модель
Тип моделі	Одностороння (ВПО → громада)	Двостороння (ВПО ↔ громада)	Людиноцентрична (держава ↔ ВПО як користувач сервісів)
Ставлення до ідентичності ВПО	Ігнорується/очікується асиміляція	Підтримується / враховується	Враховується при формуванні сервісів
Роль громади	Пасивна, лише «приймає»	Активна — сприяє, взаємодіє	Активна — як постачальник сервісів і суб'єкт адаптації
Тип державної політики	Універсальна, «для всіх однакова»	Диференційована — з урахуванням потреб	Сегментована — на основі індивідуальних

Критерій	Асиміляційна модель	Інтеграційна модель	Сервісна модель
			потреб і «портрету ВПО»
Фокус моделі	Пристосування ВПО до норм більшості	Інклюзія, участь у соціальному житті	Забезпечення якісного доступу до послуг
Участь ВПО	Мінімальна, очікується підпорядкування	Активна — у прийнятті рішень	Інституційна — як «споживач» і співрозробник сервісу
Приклади практик	Відсутність цільових програм, лише загальні ініціативи	Програми підтримки інтеграції, платформи участі	ЦНАПи, інтеграційні хаби, "єдине вікно", цифрові кабінети переселенця
Переваги	Простота впровадження	Соціальна згуртованість, підтримка прав людини	Якість, ефективність, прозорість, довіра
Недоліки	Відчуження, втрати ідентичності, конфлікти	Потреба у ресурсах, фахівцях, часі	Високі вимоги до інституційної спроможності, цифровізації, навчання персоналу
Рекомендація для України	Низька	Висока	Висока (як компонент інтеграційного підходу)

1.3. Ключові перешкоди у впровадженні системи державних стратегічних комунікацій

Попри офіційне визнання важливості інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) як складової державної політики, система їх підтримки та соціальної адаптації, на жаль, все ще стикається з низкою критичних викликів. Варто зазначити, що ситуація покращилась станом на 2025 рік (в порівнянні з 2023 роком), але перешкоди все одно присутні і вони стосуються як концептуального, так і інституційного рівнів - першим бар'єром стає відсутність єдиного бачення інтеграції як процесу: у нормативно-правовому

полі часто ототожнюються поняття «адаптація», «асиміляція», «соціальна підтримка» і «інтеграція», що призводить до нечіткості цілей політики та не результативність її дій.

Як підкреслює ЮНІСЕФ, в Україні відсутня всеохопна стратегія інтеграції ВПО (2023 рік), що координується міжгалузево [12]. Це створює фрагментованість зусиль на місцях — деякі громади демонструють приклади успішних сервісних підходів, в той час як інші обмежуються адміністративною реєстрацією переселенців без довготривалих програм підтримки.

Іншою фундаментальною проблемою є низький рівень інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. У багатьох ОТГ не вистачає кадрів, фінансування, аналітичної підтримки для впровадження інтеграційних політик. За даними GIZ, навіть у громадах, які прийняли найбільше переселенців (в основному громади Закарпатської області), по Україні частково відсутні повноцінні «паспорти потреб ВПО» або бази даних, що враховують динаміку мобільності та вразливості [2].

Серед значних перешкод станом на 2023 рік були низький рівень цифровізації сервісів та бюрократичну інерцію — ВПО часто були змушені взаємодіяти з кількома державними структурами одночасно, повторно надаючи одну й ту саму інформацію, що створює додаткове психологічне навантаження. Але станом на початок 2025 року ситуація покращилась, бо застосунок «Дія» має ряд спеціальних функцій, що полегшують процес реєстрації статусу ВПО, зміну адреси та скасування статусу ВПО; Також ЦНАПи виконують провідну роль, адже вони надали понад 277 тисяч послуг внутрішньо переміщеним особам [15]

Проблеми виникають і в сфері інформаційної політики держави: бракує прозорих, доступних каналів комунікації щодо прав, сервісів та процедур. Відсутність чіткої комунікаційної стратегії у сфері інтеграції призводить до нерівного доступу до можливостей, особливо серед вразливих категорій — людей з інвалідністю, багатодітних сімей, літніх ВПО.

Також варто згадати низький рівень залучення ВПО до формування

політик. За висновками Ради Європи, лише 13% громад у 2023 році використовували механізми участі переселенців у прийнятті рішень, що безпосередньо їх стосуються [3].

Таким чином, ключовими перешкодами для продуктивної реалізації політики соціальної інтеграції ВПО залишаються:

- нечіткість концептуального апарату;
- фрагментація національної політики;
- брак інституційних ресурсів на місцях;
- недосконалість інтегрованої цифрової інфраструктури;
- слабка комунікація держави з цільовою аудиторією;
- недостатня участь ВПО в управлінських процесах.

Подолання цих бар'єрів вимагає не лише політичної волі, а й переосмислення ролі ВПО в публічному управлінні — не як пасивних одержувачів допомоги, а як активних учасників соціального та адміністративного процесу.

Висновок до розділу 1

Отже, аналіз теоретичних засад соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) дозволяє зробити загальний висновок про складність і багат шаровість цього процесу у межах публічного управління. Визначення самого поняття ВПО та розуміння специфіки їх правового статусу створює основу для розробки політик, які мають бути водночас інклюзивними та адаптивними до змінної динаміки мобільності населення.

Порівняльний аналіз трьох основних моделей соціальної інтеграції — асиміляційної, інтеграційної та сервісної — засвідчує, що саме сервісна модель найбільш відповідає потребам демократичного суспільства з високим рівнем переміщення населення. Вона базується на принципах рівного доступу до публічних послуг, орієнтації на потреби як ВПО, так і приймаючих громад, та формує інтеграцію як процес через послугу, а не через тиск або вимоги адаптації до культурного ядра.

Водночас, ключовою перешкодою у втіленні ефективної державної політики в цій сфері залишається недосконалість стратегічних державних комунікацій. Відсутність цілісної нормативної бази, розпорошеність функцій між установами, брак кваліфікованих кадрів, фокус на тактичних, а не стратегічних комунікаціях, — усе це підриває спроможність держави ефективно комунікувати з ВПО, залучати їх до процесів прийняття рішень і забезпечувати цілісну соціальну згуртованість.

Якщо не врегулювати процес формування сталої політики щодо ВПО, можливі наступні негативні наслідки для України (більш детально у розділі 3) :

- Соціальна напруга та фрагментація суспільства: Нерівний доступ ВПО до житла, послуг та працевлаштування може породити невдоволення не лише серед переміщених осіб, а й серед місцевого населення. Це створює підґрунтя для конфліктів, особливо в регіонах із високою концентрацією ВПО, що не інтегровані у локальну спільноту.

- Зростання маргіналізації та бідності: за відсутності цільової підтримки та стабільного житла ВПО ризикують опинитися у хронічній бідності. Це в майбутньому може призвести до зростання кількості бездомних, розвитку "внутрішніх гетто" та зростання тіньової економіки.

- Погіршення міжнародного іміджу та втрата донорської підтримки: якщо Україна не продемонструє реальні зміни в управлінні ВПО, це може вплинути на довіру міжнародних партнерів. Зменшення обсягів гуманітарної допомоги й інвестицій — цілком реальний ризик.

- Поглиблення демографічної кризи: Значна частина ВПО — це працездатне населення. У разі їхньої еміграції або ізоляції без перспектив розвитку, країна втратить трудовий потенціал, що критично важливо в умовах старіння нації та воєнної демографії.

- Регіональна дестабілізація: У громадах, що прийняли багато ВПО без належної підтримки, може виникнути недовіра до центральної влади, зниження рівня політичної стабільності та зростання сепаратистських настроїв.

- Ескалація інформаційної вразливості: Неінтегровані групи населення

легко стають мішенню для дезінформаційних кампаній з боку ворожих держав, особливо якщо ВПО відчують себе забутими або виключеними з державного порядку денного.

Таким чином, інтеграція ВПО в українське суспільство має розглядатися не як технічне завдання забезпечення базових потреб, а як складова національної стратегії розвитку. Це передбачає міжсекторальну координацію, посилення аналітичного підґрунтя для ухвалення рішень, цифрову трансформацію послуг (яка частково вже розпочата) та розбудову державної комунікації як діалогу, а не монологу. Такий підхід дозволить формувати не лише ефективну політику підтримки ВПО, а й сприятиме стійкості та єдності українського суспільства загалом.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНИХ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

2.1. Стан соціальної інтеграції ВПО: поточний стан, проблеми, виклики, статистика

Станом на березень 2025 року в Україні офіційно зареєстровано 4 601 146 внутрішньо переміщених осіб (ВПО). З них 80,8% становить доросле населення, а 19,2% — діти до 18 років. Жінки складають 59,7% від загальної кількості ВПО, чоловіки — 40,3% [16].

У Києві, за даними на червень 2024 року, зареєстровано 409 914 ВПО, з яких 68 432 — діти, 68 417 — особи похилого віку, 15 602 — особи з інвалідністю, 241 705 — жінки та 168 190 — чоловіки. Близько 70% з них зареєстровані після 2022 року [17].

Основні проблеми та виклики

Однією з найгостріших проблем для ВПО є забезпечення житлом. Близько 85% сімей ВПО змушені орендувати житло, причому 73% вказують, що це основна стаття їхніх витрат. Крім того, 50% мають труднощі з оплатою комунальних послуг .

Доступ до державних програм кредитування для придбання житла обмежений через фінансові труднощі переселенців.

Через триваючу небезпеку багато хто не має змоги повернутися до власних осель, зруйнованих війною або розташованих у небезпечних регіонах. Це робить житлове питання одним із найсерйозніших бар'єрів на шляху їхньої соціальної адаптації. Причини через які житлове питання є однією з основних проблем наступні :

Дефіцит доступного житла: У 2025 році забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО) залишається однією з найгостріших соціальних проблем в Україні. Більшість ВПО змушені орендувати житло на комерційних умовах, що є фінансово обтяжливим. За даними дослідження БФ «Право на захист», лише 5,9% ВПО мають дохід понад 6 тисяч гривень, що

ускладнює можливість самостійно забезпечити себе житлом.

Додатково, навіть ті, хто має стабільний дохід, стикаються з високими цінами на оренду житла, особливо у великих містах (Київ, Дніпро, Одеса, Львів) куди переважно переміщуються ВПО. Це призводить до перевантаження ринку оренди та зростання цін, що ще більше ускладнює ситуацію для переселенців.

Недостатня кількість соціального житла: Місцеві громади мають обмежені ресурси для надання соціального житла ВПО, що призводить до тривалих черг та затримок у забезпеченні житлом. З метою забезпечення житлом ВПО та інших незахищених громадян, у 2025 році уряд України ініціював будівництво 50 000 квартир соціального призначення. Перший етап передбачає будівництво понад 6 000 квартир у 15 громадах центральної та західної України, які будуть доступні для оренди за вигідними умовами [18].

Проте, навіть з урахуванням цих зусиль, потреба в соціальному житлі значно перевищує пропозицію. Черги на отримання житла залишаються довгими і нескінченними, а процес розподілу часто супроводжується бюрократичними труднощами. Крім того, деякі громади не мають достатньої інфраструктури для швидкого будівництва та введення в експлуатацію нового житла. Це свідчить про те, що соціальне житло залишається недоступним для більшості ВПО, особливо в умовах великої черги та повільної реалізації проектів на місцевому рівні.

Відсутність стабільних джерел фінансування: Багато програм підтримки ВПО фінансуються за рахунок міжнародної допомоги, що не гарантує їхньої довгострокової стабільності. Наприклад, програма щомісячної підтримки найбільш вразливих ВПО, реалізована разом із Всесвітньою продовольчою програмою ООН, продовжує діяти до кінця травня 2025 року [19].

Крім того, програма «ЄОселя» у 2025 році зазнала змін, які дозволили ВПО придбати житло віком до 10 років, що фактично відкриває можливість переселенцям купувати житло на вторинному ринку. Однак, фінансування цієї програми також залежить від бюджетних можливостей та міжнародної

підтримки, що не гарантує всім ВПО отримати своє житло[20].

Відсутність стабільного внутрішнього фінансування створює ризики для довгострокового забезпечення житлом ВПО. Залежність від зовнішніх джерел фінансування робить програми вразливими до змін у міжнародній політичній та економічній ситуації. На жаль на даному етапі держава не має стабільного, системного механізму забезпечення довгострокової житлової підтримки для ВПО, що перешкоджає стратегічному плануванню.

Проблема житлового забезпечення ВПО — це не просто логістичне чи економічне завдання, а індикатор загального рівня соціальної зрілості держави. Як система, публічне управління постає перед викликом: трансформувати тимчасову допомогу в сталі рішення. Йдеться не лише про дах над головою, а про створення передумов для повноцінного включення ВПО у соціальну, економічну та політичну тканину нових громад.

Наразі житлова політика для ВПО не є інтегрованою частиною ширшої стратегії інтеграції. Потреба в міжвідомчій координації, сталому фінансуванні та гнучких інструментах реагування на динаміку міграції — це виклики, які вимагають політичної волі, технологічної модернізації та управлінської зрілості. Без подолання цих викликів мова про ефективну інтеграцію залишатиметься декларативною.

Якщо не врегулювати процес формування сталої політики щодо ВПО та їх інтеграції в суспільстві, можливі наступні негативні наслідки для України (більш детально у розділі 3) :

Соціальна напруга та фрагментація суспільства: Нерівний доступ ВПО до житла, послуг та працевлаштування може породити невдоволення не лише серед переміщених осіб, а й серед місцевого населення. Це створює підґрунтя для конфліктів, особливо в регіонах із високою концентрацією ВПО, що не інтегровані у локальну спільноту.

Зростання маргіналізації та бідності: за відсутності цільової підтримки та стабільного житла ВПО ризикують опинитися у хронічній бідності. Це в майбутньому може призвести до зростання кількості бездомних, розвитку

"внутрішніх гетто" та зростання тіньової економіки.

Погіршення міжнародного іміджу та втрата донорської підтримки: якщо Україна не продемонструє реальні зміни в управлінні ВПО, це може вплинути на довіру міжнародних партнерів. Зменшення обсягів гуманітарної допомоги й інвестицій — цілком реальний ризик.

Поглиблення демографічної кризи: Значна частина ВПО — це працездатне населення. У разі їхньої еміграції або ізоляції без перспектив розвитку, країна втратить трудовий потенціал, що критично важливо в умовах старіння нації та воєнної демографії.

Регіональна дестабілізація: У громадах, що прийняли багато ВПО без належної підтримки, може виникнути недовіра до центральної влади, зниження рівня політичної стабільності та зростання сепаратистських настроїв.

Ескалація інформаційної вразливості: Неінтегровані групи населення легко стають мішенню для дезінформаційних кампаній з боку ворожих держав, особливо якщо ВПО відчують себе забутими або виключеними з державного порядку денного.

Таким чином, інтеграція ВПО в українське суспільство має розглядатися не як технічне завдання забезпечення базових потреб, а як складова національної стратегії розвитку. Це передбачає міжсекторальну координацію, посилення аналітичного підґрунтя для ухвалення рішень, цифрову трансформацію послуг (яка частково вже розпочата) та розбудову державної комунікації як діалогу, а не монологу. Такий підхід дозволить формувати не лише ефективну політику підтримки ВПО, а й сприятиме стійкості та єдності українського суспільства загалом.

2.2. Політика державних органів щодо ВПО: огляд реалізованих заходів

В умовах інформаційної війни та необхідності ефективної комунікації з населенням, особливо на постраждалих та тимчасово окупованих територіях, важливе значення має чітка законодавча база. Отже, законодавство України у

сфері державних стратегічних комунікацій включає наступні нормативні акти:

1. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (від 20.10.2014 № 1706-VII) - це базовий закон, який визначає статус внутрішньо переміщеної особи, її права та обов'язки, а також засади державної політики щодо ВПО [21].

2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про облік внутрішньо переміщених осіб" (чинна редакція) - визначає процедуру реєстрації та обліку ВПО, порядок отримання довідки про взяття на облік [22].

3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг" (чинна редакція) - регулює порядок надання державної фінансової допомоги ВПО [22].

4. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2023 р. № 354-р - визначає стратегічні цілі, пріоритетні напрями та завдання державної політики щодо ВПО на період до 2025 року [22].

5. Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (може включати заходи, спрямовані на підтримку ВПО, які повертаються до своїх місць проживання після деокупації) [21].

6. Регіональні та місцеві програми підтримки ВПО, розроблені та затверджені органами місцевого самоврядування відповідно до загальнодержавної політики та з урахуванням місцевих потреб.

7. Інші нормативно-правові акти, що регулюють окремі аспекти прав та соціального захисту ВПО, наприклад, у сферах освіти, охорони здоров'я, зайнятості, пенсійного забезпечення тощо. Це можуть бути закони, постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств та відомств:

- Закон України "Про освіту". Накази Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу для ВПО, визнання документів про освіту,

надання психологічної підтримки тощо.

- Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я".
Накази Міністерства охорони здоров'я України щодо організації медичного обслуговування ВПО, надання психологічної допомоги, профілактичних заходів тощо.

- Закон України "Про зайнятість населення". Накази Міністерства економіки України та Державної служби зайнятості щодо програм сприяння зайнятості ВПО.

- Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

- Закон України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб".

- Постанови Кабінету Міністрів України та Пенсійного фонду України, що регулюють порядок призначення та виплати пенсій ВПО, переведення пенсійних справ, врахування стажу роботи на тимчасово окупованих територіях.

- Закони України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" та інші закони, що передбачають соціальні виплати та пільги.

- Постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства соціальної політики України щодо порядку призначення та виплати різних видів соціальної допомоги ВПО, забезпечення соціальними послугами, підтримки вразливих категорій ВПО [23].

Ключовим документом, що визначає політику державних органів України щодо внутрішньо переміщених осіб у 2025 році, є Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, затверджена урядом у квітні 2023 року [24]. Цей документ визначає п'ять стратегічних цілей [25]:

Реагування держави на виклики внутрішнього переміщення.

- Безпечна евакуація громадян із небезпечних районів і задоволення їхніх гуманітарних потреб;

- Адаптація ВПО на новому місці проживання;
- Інтеграція та розвиток ВПО у приймаючих територіальних громадах;
- Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції [26];

У серпні 2024 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини оприлюднив аналіз виконання Стратегії, в якому зазначено, що уряд не зміг підготувати дієвий програмний документ. Зокрема, не внесені зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» з урахуванням наслідків широкомасштабної агресії, не створені фонди житла для тимчасового проживання ВПО та їхнє реальне наповнення, не запроваджена повноцінна оцінка потреб та ризиків ВПО у громадах [24].

У 2025 році відбулися структурні зміни в урядових органах, що опікуються питаннями ВПО. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій було реорганізовано, і його функції щодо ВПО передані новоствореному Міністерству розвитку громад і територій. Це рішення спрямоване на посилення координації заходів з інтеграції ВПО у місцеві громади та забезпечення їхніх потреб [27].

У січні 2025 року Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради з питань захисту прав ВПО провела розширене засідання, на якому обговорювалися стан виконання Операційного плану реалізації Стратегії та експериментальний проєкт субсидій на оренду житла для ВПО, ініційований Мінсоцполітики. Комісія визнала роботу виконавчих органів недостатньою та рекомендувала Кабінету Міністрів оновити Операційний план, розпочати розробку нової Стратегії державної політики щодо ВПО із залученням усіх зацікавлених сторін та запровадити системну періодичну оцінку потреб ВПО.

У лютому 2025 року відбулася зустріч представників Міністерства розвитку громад та територій України з міжнародними та українськими організаціями, присвячена питанням внутрішньо переміщених осіб та політиці реінтеграції тимчасово окупованих територій. На зустрічі обговорювалися виклики, такі як забезпечення житлом, працевлаштування ВПО, освіта молоді

та відсутність врегулювання питань з документами та майном [28].

У 2025 році політика державної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні характеризується поступовим переходом від екстрених заходів до системного вирішення викликів інтеграції. Уряд, за підтримки міжнародних організацій, продовжує реалізацію низки стратегічних документів, серед яких ключову роль відіграє Стратегія державної політики щодо ВПО на період до 2025 року. Цей документ не лише окреслює напрями інтеграції, а й акцентує увагу на необхідності міжвідомчої координації, залучення громад та ефективного ресурсного менеджменту.

Проте, незважаючи на зростаючий обсяг підтримки, аналіз свідчить про наявність низки структурних бар'єрів, що стримують повноцінну реалізацію державної політики:

Фінансова обмеженість. Основна частина програм житлового забезпечення фінансується за рахунок міжнародних партнерів, що ставить під сумнів їх довгострокову стійкість. Відсутність гарантованих бюджетних зобов'язань з боку держави не дозволяє створити масштабну та передбачувану систему підтримки.

Регіональна нерівномірність. Різні громади мають неоднакові адміністративні та ресурсні спроможності, що позначається на якості послуг для ВПО. У деяких областях існує дефіцит соціального житла, а електронні бази даних не враховують мобільність ВПО, що ускладнює планування і реалізацію політики на місцевому рівні.

Нестача персоналу і компетенцій. На місцях, особливо у малих громадах, завдання комунікації, соціальної інтеграції та супроводу ВПО покладаються на непрофільних працівників, що суттєво знижує ефективність реалізації програм.

Загалом, в Україні існує досить розгалужена законодавча база, спрямована на регулювання статусу, прав та соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Базовим елементом є Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", який визначає ключові принципи державної політики у цій сфері.

Однак, незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів, результативність їхньої реалізації залишається ключовим питанням. Потребують постійного удосконалення механізми практичного застосування законодавства на місцевому рівні, забезпечення достатнього фінансування передбачених програм та усунення бюрократичних перешкод. Крім того, важливим є подальша адаптація законодавства до потреб ВПО, які постійно змінюються, особливо в контексті триваючої війни та післявоєнної відбудови. Тому Україні варто забезпечити повне виконання всіх необхідних норм (поліпшених адаптивних програм та вже чинних політик), а також своєчасно реагувати на нові виклики та потреби ВПО.

2.3. Аналіз чинників, що впливають на інтеграцію

У контексті розбудови ефективної системи соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в українське суспільство, що відбувається в умовах триваючого воєнного стану та складної соціально-економічної ситуації, надзвичайно важливо провести глибокий аналіз факторів, які прямо або опосередковано впливають на державну політику щодо підтримки та інтеграції ВПО. Представлена нижче таблиця систематизує ключові соціальні, економічні, політичні та фізичні компоненти, що формують середовище для реалізації стратегій інтеграції ВПО.

Оцінка кожного елемента здійснюється за двома ключовими критеріями: значимістю (ступінь важливості чинника для успішної інтеграції ВПО) та характером впливу (позитивний чи негативний внесок у процес інтеграції). Завдяки такому аналітичному підходу стає можливим не лише виявити потенційні перешкоди та ризики, що ускладнюють інтеграцію, але й визначити точки зростання та можливості, які можуть бути використані для посилення ролі державної політики у сприянні повноцінному включенню ВПО до життя українського суспільства.

Загалом, аналітична картина показує, що навіть позитивні зрушення – такі як зростання міжнародної гуманітарної та фінансової допомоги або розвиток

цифрових технологій, що полегшують доступ ВПО до інформації та послуг – можуть мати потенційні ризики, якщо їх не буде інтегровано у збалансовану та скоординовану стратегію інтеграції. З іншого боку, системні проблеми – такі як недостатній рівень забезпечення житлом, обмежені можливості працевлаштування, соціальна напруга між ВПО та приймаючими громадами або психологічні наслідки травми переміщення – є критичними перешкодами, що потребують негайного та ефективного реагування з боку держави. Саме тому впровадження гнучких, адаптивних та людиноцентричних підходів до інтеграції ВПО набуває особливого значення у 2025 році.

Далі розглянемо таблицю як структурований аналітичний інструмент, що дасть змогу виявити ключові чинники впливу на процес інтеграції ВПО та окреслити пріоритетні напрямки розвитку державної політики у цій важливій сфері.

Таблиця 2.1 – Аналіз чинників середовища

Компонента	Елемент	Значимість	Вплив на проблему	
1. Соціальна	1.1. Відсутність довіри до місцевої влади	3	-1	Через недовіру ВПО та місцевого населення до органів влади інтеграційні зусилля є менш результативними
	1.2. Соціальна стигматизація внутрішньо переміщених осіб	2	-1	Ставлення частини приймаючої громади до ВПО як до "чужинців" призводить до напруженості та перешкоджає інтеграції.
	1.3. Надання підтримки волонтерським ініціативам	3	+1	Громадські ініціативи відіграють важливу роль у створенні сприятливих умов для інтеграції та підтримки внутрішньо переміщених осіб
2. Економічна	2.1. Фінансові ресурси місцевих бюджетів є недостатніми	3	-1	Брак достатніх фінансових коштів є причиною ускладнень у реалізації програм,

Компонента	Елемент	Значимість	Вплив на проблему	
				призначених для підтримки внутрішньо переміщених осіб
	2.2. Ріст безробіття серед внутрішньо переміщених осіб	3	-1	Відсутність достатньої кількості робочих місць для внутрішньо переміщених осіб є причиною ризику їхньої економічної залежності.
	2.3. Міжнародна фінансова допомога	2	+1	Міжнародна підтримка відіграє важливу роль у реалізації ініціатив, що сприяють соціальній інтеграції.
3. Політична	3.1. Вплив війни та її численні наслідки	3	-1	Тривала війна призводить до нових хвиль вимушених переселень, що створює додаткове навантаження на приймаючі громади.
	3.2. Міжнародні зобов'язання України	3	+1	Угоди з міжнародними партнерами сприяють коректній та підконтрольній реалізації програм підтримки ВПО.
	3.3. Політична нестабільність	2	-1	Завдяки угодам з міжнародними партнерами програми підтримки ВПО реалізуються коректно та під контролем
4. Фізична	4.1. Надмірна концентрація населення в регіонах, що приймають ВПО	3	-1	Перевищення місткості приймаючих регіонів зумовлює дефіцит житлового фонду та інфраструктурні проблеми, що ускладнює процес сталого розселення.
	4.2. Відмінності у способі життя	2	-1	Різниця в культурних традиціях та побутових звичаях між ВПО та

Компонента	Елемент	Значимість	Вплив на проблему	
				приймаючими громадами може створювати напругу та призводити до конфліктних ситуацій.
	4.3. Поточні кліматичні умови	1	+1	Помірний клімат, характерний для більшості регіонів України, створює сприятливі умови для адаптації переселенців.

Значимість: 1 – помірна, 2 – велика, 3 – визначальна. [29]

Вплив на проблему: +1 – сприятливий, -1 – гальмівний.

Результати проведеного аналізу чітко вказують на те, що ключовими перешкодами у вирішенні існуючої проблеми є глибоко вкорінені соціально-економічні фактори. Зокрема, недостатня довіра до органів влади з боку як внутрішньо переміщених осіб, так і місцевого населення, підриває результативність будь-яких ініціатив, оскільки без віри у спроможність держави допомогти, залученість та співпраця псуються. Ця недовіра може бути наслідком попереднього негативного досвіду (2014 року), недостатньої прозорості дій влади або ж загального рівня скептицизму в суспільстві.

Іншим вагомим гальмівним чинником є стигматизація внутрішньо переміщених осіб. Нав'язування негативних стереотипів та упереджене ставлення з боку частини приймаючих громад створює атмосферу відчуження, ускладнює соціальну інтеграцію ВПО та обмежує їхні можливості для повноцінного включення в нове життя. Це може проявлятися у дискримінації при працевлаштуванні, навчанні, оренді житла або ж у соціальній ізоляції.

Серйозною перешкодою є також низький рівень місцевих бюджетів. Обмежені фінансові ресурси на місцях значно ускладнюють реалізацію необхідних програм підтримки ВПО, включаючи забезпечення житлом, медичною допомогою, освітою та соціальними послугами. Недостатнє фінансування призводить до того, що навіть за наявності політичної волі, місцеві органи влади не мають достатньо інструментів для дієвої допомоги.

Також зростання безробіття серед внутрішньо переміщених осіб є потужним економічним та соціальним гальмом. Відсутність стабільного доходу не лише посилює їхню економічну залежність, а й негативно впливає на їхній психологічний стан, почуття власної гідності та можливості для інтеграції в нові громади. Брак робочих місць для ВПО може бути пов'язаний як із загальною економічною ситуацією, так і з дискримінацією на ринку праці або недостатньою перекваліфікацією.

Водночас, існують і значні сприятливі можливості. Підтримка з боку міжнародних організацій є критично важливим фактором, забезпечуючи фінансову, експертну та гуманітарну допомогу, сприяючи реалізації проектів із соціальної інтеграції та пом'якшуючи негативний вплив обмежених місцевих бюджетів. Міжнародні партнери також можуть сприяти впровадженню кращих практик та стандартів у сфері підтримки ВПО, які будуть під контролем та наглядом партнерів для кращої реалізації.

Важливу позитивну роль відіграє активність волонтерів. Громадські ініціативи часто заповнюють прогалини у державній підтримці, надаючи безпосередню допомогу, сприяючи соціалізації та створюючи позитивне середовище для інтеграції ВПО. Ентузіазм та самоорганізація волонтерів є потужним ресурсом для подолання кризових ситуацій.

Врешті, міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини та внутрішньо переміщених осіб створюють правову та політичну основу для розробки та впровадження відповідних дієвих державних політик та програм. Ці зобов'язання стимулюють уряд до активніших дій та забезпечують певний рівень контролю з боку міжнародної спільноти за дотриманням прав ВПО.

Отже, подолання негативного впливу соціально-економічних факторів та раціональне використання існуючих сприятливих можливостей, зокрема міжнародної підтримки та волонтерської активності, є ключовими для успішного вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні.

2.4. Міжнародний досвід інтеграції ВПО

Розглядаючи складний та багатогранний процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), важливо наголосити, що цей шлях рідко буває безперешкодним. Він неминуче пов'язаний із значними витратами ресурсів, а на початкових етапах можуть виникати різноманітні труднощі та ускладнення, що охоплюють як фінансову сферу, так і національно-культурні аспекти. Саме тому пошук абсолютно бездоганного та універсально успішного прикладу вирішення цієї проблеми є завданням досить складним. Проте, ретельний аналіз наявного міжнародного досвіду дозволяє виокремити оптимальні та логічні підходи, які заслуговують на особливу увагу при формуванні національної політики щодо ВПО в Україні.

Одним із найбільш показових та релевантних прикладів є досвід Німеччини, яка протягом багатьох років активно працює над інтеграцією різноманітних категорій переміщених осіб, включаючи біженців та мігрантів з Сирії, Іраку та Афганістану. Особливого імпульсу програми соціальної інтеграції набули після міграційної кризи 2015 року, коли країна прийняла безпрецедентну кількість – понад 1,1 мільйона біженців. Варто також підкреслити, що під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, Німеччина стала одним із ключових притулків для значної кількості українських біженців, яким було забезпечено доступ до житла, фінансової та психологічної підтримки. Це особливо контрастує з недостатньо розвинутою та нерівномірно доступною системою допомоги ВПО всередині самої України.

Основними складовими успішної інтеграції біженців та мігрантів у Німеччині є комплексний підхід, що охоплює кілька ключових напрямів:

Мовні курси та освітні програми: Німецька держава надає новоприбулим безкоштовні мовні курси, інтенсивність та тривалість яких варіюються залежно від потреб та планів на перебування. Паралельно з вивченням німецької мови, проводяться курси культурної адаптації, спрямовані на ознайомлення з фундаментальними соціальними нормами, правовою системою країни, основними правами та обов'язками громадян. Участь у цих

курсах часто є обов'язковою умовою для отримання певних соціальних пільг та довгострокового перебування.

Підтримка на ринку праці: Інтеграція в економічне життя розглядається як один з найважливіших аспектів успішної адаптації. Тому в Німеччині діють різноманітні програми професійного навчання, перекваліфікації та працевлаштування, які допомагають біженцям та мігрантам знайти роботу, що відповідає їхнім навичкам та досвіду. Особлива увага приділяється залученню молоді до престижної дуальної системи освіти, яка поєднує теоретичне навчання з практичною роботою на підприємствах. У 2019 році були прийняті законодавчі зміни, що спростили процедури працевлаштування для мігрантів, які мають перспективи довгострокового перебування в країні.

Фінансова підтримка, орієнтована на навчання: Німецьке законодавство передбачає зміни, які гарантують фінансову допомогу студентам та стажистам з числа мігрантів. Це дозволяє їм продовжувати навчання та професійний розвиток, не перериваючи його через матеріальні труднощі, що є важливим кроком до їхньої майбутньої економічної самостійності та внеску в економіку країни.

Соціальна інтеграція через активну участь: Держава активно підтримує різноманітні волонтерські ініціативи, які сприяють налагодженню контактів між місцевим населенням та новоприбулими. Мігранти заохочуються до участі як у навчальних програмах, так і у волонтерській діяльності в різних сферах суспільного життя. Це сприяє їхній соціалізації, подоланню відчуження та формуванню почуття приналежності до нової громади. Досвід Німеччини наочно демонструє важливість двостороннього характеру процесу інтеграції. З одного боку, ВПО, біженці та мігранти несуть відповідальність за адаптацію до нового культурного, соціального та правового середовища. З іншого боку, приймаюче суспільство має активно створювати сприятливі умови для їхнього повноцінного залучення до всіх аспектів життя – соціального, культурного, громадянського та економічного.

Окрім Німеччини, існують й інші приклади міжнародного досвіду, які

можуть бути корисними для України:

1. Канада: Канада має давню та успішну історію інтеграції іммігрантів та біженців, яка базується на чіткій державній політиці, спрямованій на підтримку їхньої адаптації. Одним з ключових елементів є комплексні програми поселення, які починаються ще до прибуття особи до країни та включають допомогу з пошуком житла, працевлаштуванням, вивченням мови та орієнтацією в новому суспільстві. Особлива увага приділяється залученню місцевих громад до процесу інтеграції через різноманітні партнерства та ініціативи.

2. Швеція: Швеція також має значний досвід прийняття та інтеграції біженців. Одним з цікавих аспектів є їхня активна політика у сфері працевлаштування, яка включає програми професійної підготовки, стажування та підтримку підприємницької діяльності серед новоприбулих. Водночас, шведський досвід також демонструє складності, пов'язані з швидким зростанням кількості біженців, що може створювати навантаження на соціальну інфраструктуру та призводити до певних соціальних напружень.

3. Норвегія: Норвегія робить значний акцент на швидкому включенні біженців до системи освіти та ринку праці. Існує обов'язкова програма інтеграції, яка включає мовні курси, ознайомлення з норвезьким суспільством та підготовку до працевлаштування. Важливим елементом є індивідуальний підхід до кожного новоприбулого, врахування його потреб та потенціалу.

Порівняльну таблицю, що узагальнює ключові аспекти інтеграційної політики у чотирьох країнах – Німеччині, Канаді, Швеції та Норвегії, наведено в Додатку. Вона дає змогу оцінити, які інструменти є найпоширенішими, а які – інноваційними чи унікальними для окремих контекстів.

Аналізуючи успішні практики інтеграції ВПО на міжнародному рівні, важливо не оминати й ті виклики та негативні наслідки, з якими стикалися окремі країни. Ретельне вивчення цих проблем може стати цінним уроком для України, дозволяючи завчасно ідентифікувати потенційні ризики та розробити стратегії їхнього запобігання. Розгляд цих складних аспектів не має на меті

применшити позитивний досвід, а слугує інструментом для більш збалансованого та реалістичного формування власної державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Одним із негативних аспектів, який спостерігався в деяких країнах, зокрема в періоди швидкого зростання кількості біженців (як, наприклад, у Швеції під час міграційної кризи у 2015 році), є перевантаження соціальної інфраструктури (житло, освіта, охорона здоров'я) та виникнення соціальної напруги між місцевим населенням та новоприбулими через недостатню комунікацію та розуміння. Детальніше про перевантаження соціальної інфраструктури:

Житло: Раптовий приплив великої кількості людей створює гостру нестачу доступного житла. Це може призводити до розміщення ВПО у тимчасових, часто некомфортних умовах (наприклад, спортивних залах, наметових містечках), подовження термінів очікування на отримання постійного житла та зростання цін на оренду на ринку. У Швеції, наприклад, муніципалітети зіткнулися з величезним тиском у забезпеченні всіх новоприбулих гідним житлом, що призводило до затримок та використання неоптимальних варіантів розміщення.

Освіта: Інтеграція дітей ВПО в систему освіти вимагає додаткових ресурсів, включаючи збільшення кількості класів, підготовку педагогів, які володіють методиками навчання дітей з іншим культурним та мовним бекграундом, а також надання психологічної підтримки. Перевантаження шкіл може негативно вплинути на якість освіти як для дітей ВПО, так і для місцевих учнів. У Швеції виникли складнощі із забезпеченням достатньої кількості місць у школах та дитячих садках у певних регіонах з високою концентрацією біженців.

Охорона здоров'я: Збільшення кількості населення, яке потребує медичної допомоги, створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я. Це може призводити до збільшення черг на прийом до лікарів, нестачі медичного персоналу, особливо тих, хто володіє іноземними мовами, та необхідності

адаптації медичних послуг до потреб пацієнтів з різним культурним досвідом. У деяких європейських країнах спостерігалось зростання часу очікування на спеціалізовану медичну допомогу через збільшення кількості пацієнтів.

Соціальні служби: Органи соціального захисту також відчують значний тиск у зв'язку зі зростанням кількості осіб, які потребують фінансової допомоги, консультацій, юридичної підтримки та інших соціальних послуг. Недостатність ресурсів у цій сфері може призвести до затримок у наданні допомоги та зниження її якості.

Окрім перевантаження інфраструктури, іншим важливим негативним аспектом є виникнення соціальної напруги між місцевим населенням та новоприбулими. Це може бути спричинено різними факторами:

Культурні відмінності та непорозуміння: Розбіжності у звичаях, традиціях, цінностях та моделях поведінки можуть призводити до непорозумінь та конфліктів на побутовому рівні. Недостатня обізнаність обох сторін про культурні особливості одне одного може стати причиною напруженості.

Економічна конкуренція: Побоювання щодо конкуренції на ринку праці, особливо в секторах з низькою кваліфікацією, можуть викликати невдоволення серед місцевого населення. Також можуть виникати питання щодо справедливості розподілу соціальної допомоги.

Інформаційний вакуум та стереотипи: Недостатність об'єктивної інформації про ВПО та біженців може призводити до поширення негативних стереотипів та упереджень у суспільстві, що ускладнює їхню інтеграцію та породжує дискримінацію.

Політична спекуляція: Питання інтеграції ВПО можуть використовуватися політичними силами для розпалювання соціальної напруги та мобілізації електорату на популістських гаслах.

Аналізуючи успішні практики інтеграції ВПО на міжнародному рівні, важливо не оминати й ті виклики та негативні наслідки, з якими стикалися окремі країни. Ретельне вивчення цих проблем може стати цінним уроком для України, дозволяючи завчасно ідентифікувати потенційні ризики та розробити

стратегії їхнього запобігання. Розгляд автором цих складних аспектів не має на меті применшити позитивний досвід, а слугує інструментом для більш збалансованого та реалістичного формування власної державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Висновок до розділу 2

Поточна ситуація із соціальною інтеграцією ВПО залишається напруженою та багатогранною. Величезна кількість внутрішньо переміщених осіб, що перевищує 4,6 мільйона, є прямим наслідком триваючої російської агресії та створює безпрецедентні виклики для українського суспільства та держави. Демографічний склад ВПО з переважанням працездатного населення, значною часткою жінок та дітей, а також вразливих категорій, визначає широкий спектр їхніх потреб, починаючи від базового забезпечення житлом і закінчуючи психологічною підтримкою та інтеграцією в нові громади. Концентрація значної кількості ВПО у великих містах, таких як Київ, додатково загострює існуючі соціально-економічні проблеми.

Ключовим бар'єром на шляху успішної соціальної інтеграції ВПО є криза житлового забезпечення. Абсолютна більшість переміщених осіб змушена орендувати житло, що становить основну статтю їхніх витрат і значно обмежує можливості для самостійного вирішення інших нагальних питань. Недостатність доступного соціального житла, обмеженість державних програм кредитування та залежність фінансування від міжнародної допомоги створюють системну проблему, яка потребує комплексного та довгострокового вирішення. Відсутність чіткої державної стратегії у сфері житлового забезпечення ВПО, недієва міжвідомча координація та бюрократичні перешкоди лише поглиблюють цю кризу та несуть загрозу соціальної дестабілізації.

Аналіз державної політики щодо ВПО виявляє значну законодавчу базу, проте її результативність залишається під питанням. Наявність законів, постанов Кабінету Міністрів та Стратегії державної політики щодо

внутрішнього переміщення до 2025 року є важливим підґрунтям, але звіт Уповноваженого ВРУ з прав людини свідчить про недостатню практичну реалізацію стратегічних цілей. Недоліки включають відсутність оновленого базового законодавства, нестачу фондів тимчасового житла та не результативну оцінку потреб ВПО. Реорганізація урядових органів є спробою покращити координацію, але її вплив ще не є очевидним. Недостатнє фінансування, регіональна нерівномірність у наданні послуг та брак кваліфікованого персоналу на місцях є суттєвими перешкодами для результативної реалізації державної політики.

Аналіз чинників, що впливають на інтеграцію, підкреслює визначальну роль соціально-економічних аспектів. Низький рівень довіри до влади, соціальна стигматизація ВПО, обмеженість місцевих бюджетів та високий рівень безробіття серед переміщених осіб є ключовими гальмівними факторами. Водночас, міжнародна підтримка та волонтерська активність є важливими позитивними ресурсами, які потребують подальшого розвитку та підтримки. Вплив війни, нерівномірний розподіл ВПО та культурні відмінності також є значущими чинниками, що ускладнюють процес інтеграції.

Особливо цінним для формування результативної політики є аналіз негативного міжнародного досвіду, зокрема перевантаження соціальної інфраструктури (на прикладі Швеції) та виникнення соціальної напруги. Перевантаження систем охорони здоров'я та соціального захисту призводить до зниження якості послуг, збільшення часу очікування та може викликати невдоволення як серед ВПО, так і серед місцевого населення. Соціальна напруга, спричинена культурними відмінностями, економічною конкуренцією, інформаційними вакуумом та політичною спекуляцією, може стати серйозною перешкодою для інтеграції та призвести до конфліктів.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

3.1. Формулювання проблеми для державного втручання

Формулювання проблеми: Як результативно інтегрувати внутрішньо переміщених осіб в українському суспільстві.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні, число яких сягає мільйонів внаслідок триваючих військових конфліктів та російської агресії, стали однією з найбільш вразливих соціальних груп, що зіткнулися з глибокими особистими та соціально-економічними потрясіннями. Масштаб цього гуманітарного явища ставить перед українським суспільством та державою критично важливе завдання забезпечення їхньої повноцінної інтеграції в нові приймаючі громади. Успішна соціальна інтеграція ВПО виходить далеко за межі питань гуманізму та справедливості, набуваючи статусу ключового фактора для забезпечення довгострокової соціальної стабільності, зміцнення національної єдності, відновлення економічного потенціалу країни та її сталого розвитку в умовах триваючої війни та складного післявоєнного періоду.

Нерозв'язання проблем, пов'язаних із соціальною інтеграцією ВПО, не лише призводить до погіршення якості життя мільйонів українських громадян, які втратили свої домівки та звичне життя, але й створює значні ризики для суспільства в цілому. Недостатня інтеграція може стати джерелом соціальної напруги, поглибити існуючі соціально-економічні нерівності, призвести до маргіналізації значної частини населення, ускладнити процеси відновлення та примирення, а також негативно вплинути на міжнародний імідж України як держави, здатної забезпечити гідні умови життя для всіх своїх громадян, особливо тих, хто постраждав від агресії.

Таким чином, проблема соціальної інтеграції ВПО є багатовимірною та міждисциплінарною, що охоплює широкий спектр питань, включаючи забезпечення житлом, працевлаштування, доступ до освіти та медичних послуг, психологічну підтримку, відновлення соціальних зв'язків, подолання

дискримінації та стигматизації, а також забезпечення їхньої повноцінної участі у житті нових громад. Успішне вирішення цієї проблеми вимагає комплексного, системного та скоординованого підходу з боку всіх рівнів державної влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій, громадського сектору та самих приймаючих громад, з урахуванням індивідуальних потреб та потенціалу кожної внутрішньо переміщеної особи.

Замовник аналізу: Міністерство соціальної політики України згідно з підпунктом 1 пункту 3 Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 [30], є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики, зокрема у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до цього Положення, Міністерство:

«...забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту, зокрема щодо: внутрішньо переміщених осіб, ... соціальної інтеграції осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах» [30].

Крім того, у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р [31], наголошується на необхідності забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади, з урахуванням принципів рівності прав, недискримінації та соціальної згуртованості.

Отже, саме Міністерство соціальної політики України, діючи в межах покладених на нього повноважень, виступає замовником дослідження проблематики інтеграції ВПО, оскільки відповідальне за реалізацію державної політики у цій сфері.

Симптоми проблеми

Хронічна житлова нестабільність: Значна частина ВПО змушена проживати в умовах тимчасового розміщення, яке варіюється від колективних центрів, таких як гуртожитки та модульні містечка, до адаптованих під житло

оздоровчих таборів та готелів. Інші вимушені вдаватися до оренди приватного житла, часто за завищеними цінами, не маючи реальної перспективи отримати стабільне та власне житло. Ця проблема є особливо гострою у великих містах, що стають центрами тяжіння для багатьох переселенців через наявність розвиненішої інфраструктури, потенційних можливостей працевлаштування та концентрацію гуманітарної допомоги. Однак, саме тут обмежена пропозиція житла на тлі високого попиту призводить до стрімкого зростання цін, роблячи оренду непосильною для значної частини ВПО, які часто втратили не лише майно, але й стабільні джерела доходу. Відсутність відчуття стабільності та власності, пов'язана з тимчасовим житлом, підриває психологічну стійкість переселенців та унеможлиблює довгострокове планування їхнього життя на новому місці.

Глибока соціальна відчуженість та розірвання соціальних зв'язків: ВПО часто відчувають себе ізольованими від місцевої спільноти, потерпаючи від браку нових соціальних контактів та втрати попереднього кола спілкування. Це проявляється у їхній низькій залученості до різноманітних громадських ініціатив, культурних заходів, освітніх програм та процесів місцевого самоврядування. Така соціальна ізоляція не лише посилює почуття самотності та відчуженості, але й створює практичні труднощі у пошуку роботи, доступного житла та можливостей для навчання дітей, оскільки значна частина інформації та підтримки часто передається через неформальні соціальні мережі та особисті контакти, які для ВПО є обмеженими або відсутніми.

Високий рівень безробіття та економічна незахищеність: Статистичні дані чітко вказують на те, що рівень безробіття серед працездатного населення ВПО значно перевищує середньостатистичний показник по країні. Переселенці стикаються з численними перешкодами у пошуку стабільної та гідно оплачуваної роботи, включаючи втрату попередніх професійних зв'язків та рекомендацій, дискримінацію з боку потенційних роботодавців, а також невідповідність їхньої кваліфікації потребам місцевого ринку праці, що часто потребує перекваліфікації або здобуття нових навичок. Тривалий період

безробіття призводить до виснаження заощаджень, зростання залежності від соціальної допомоги та поглиблює почуття безпорадності та втрати власної гідності.

Тяжкі психологічні та емоційні наслідки пережитого травматичного досвіду: Втрата домівок, майна, близьких людей, а також постійне перебування під загрозою насильства внаслідок воєнних дій залишають глибокі психологічні травми у значній частині ВПО. Високий відсоток осіб, які страждають від посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних розладів та інших психологічних проблем, значно ускладнює їхню адаптацію до нових умов життя та соціальну інтеграцію. Проблема погіршується обмеженим доступом до кваліфікованої та спеціалізованої медичної, особливо психологічної, допомоги, особливо в сільській місцевості та невеликих містах, куди також переміщується значна кількість ВПО. Крім того, недостатня інформованість самих переселенців про існуючі програми психологічної та матеріальної підтримки перешкоджає їхньому своєчасному зверненню за допомогою.

Серйозні труднощі в освітній сфері для дітей ВПО: Діти, як одна з найуразливіших категорій населення, особливо гостро переживають наслідки вимушеного переміщення. Зміна звичного освітнього середовища, втрата друзів та відчуття стабільності часто призводять до значних психоемоційних проблем, що проявляються у складнощах з комунікацією, замкнутості, виникненні почуття неповноцінності, а також у підвищеній дратівливості, агресивності та тривожності. Ці психологічні чинники безпосередньо впливають на їхню успішність у навчальних закладах, ускладнюючи процес навчання, соціалізацію з однолітками та адаптацію до нових навчальних програм. Нерідко діти ВПО стикаються з нерозумінням або навіть дискримінацією з боку однокласників та педагогів, а відсутність належної психологічної підтримки в школах лише поглиблює ці проблеми, перешкоджаючи їхньому повноцінному розвитку.

Критично низький рівень правової обізнаності та складнощі у реалізації прав: Значна частина внутрішньо переміщених осіб відчуває брак знань щодо

своїх прав, пілг та механізмів отримання державної підтримки. Цей дефіцит правової інформації ускладнює їхню взаємодію з державними органами, перешкоджає доступу до існуючих програм допомоги, включаючи соціальні виплати, житлові програми та програми працевлаштування. Відчуття правової незахищеності та незнання своїх можливостей сприяє соціальній ізоляції, породжує почуття безпорадності та несправедливості, а також може призводити до психологічних розладів, пов'язаних із хронічним стресом та відчуттям власної безправності. Підвищення рівня правової грамотності ВПО є ключовим елементом для їхньої успішної інтеграції та забезпечення їхнього повноцінного включення до правового поля держави.

Причинно-наслідкові зв'язки

Житлова криза:

Причини: Висока вартість нерухомості, брак дієвих державних програм підтримки у придбанні або оренді житла, значне перевищення попиту над пропозицією на житловому ринку.

Наслідки: Нестабільність житлових умов, що унеможлиблює повноцінну інтеграцію ВПО в нові громади та створює пряму загрозу їхньому життю та здоров'ю.

Соціальна ізоляція: Відчуження ВПО від місцевих спільнот через розірвання соціальних зв'язків та труднощі у налагодженні нових.

Масове безробіття серед ВПО:

Причини: Недостатня гнучкість регіональних ринків праці для інтеграції ВПО, обмежена кількість доступних вакансій, низький рівень заробітної плати, відсутність дієвих програм перекваліфікації та професійної адаптації, дискримінація при працевлаштуванні.

Наслідки: Суттєве зниження рівня доходів та якості життя ВПО, зростання соціальної напруженості в суспільстві, ризик вимушеного повернення ВПО до зон активних бойових дій через відсутність засобів для існування, вимушена еміграція за кордон у пошуках кращої соціальної підтримки та гідної роботи, деморалізація як самих ВПО, так і суспільства в цілому.

Психологічні розлади та проблеми зі здоров'ям:

Причини: Пережитий травматичний досвід, пов'язаний з війною (окупація, насильство, сексуальне насильство, обстріли), обмежений доступ до кваліфікованої психологічної допомоги та низька обізнаність населення про її наявність.

Наслідки: Погіршення фізичного та психічного здоров'я ВПО, втрата працездатності, порушення комунікативних навичок, хронічний стан емоційної напруги, тривожності та почуття самотності.

Освітні проблеми серед дітей ВПО:

Причини: Розбіжності між навчальними програмами з різних регіонів, недостатнє фінансування освітніх закладів, гостра нестача кваліфікованих психологів у школах, емоційне вигорання педагогічних працівників, випадки булінгу з боку однолітків.

Наслідки: Уповільнення освітнього процесу, соціальна ізоляція дітей ВПО, психологічна нестабільність, зниження мотивації до навчання.

Низька правова поінформованість:

Основні фактори: Обмежений доступ до безкоштовних юридичних консультацій, загальна низька поінформованість ВПО про їхні права та можливості, складність та неузгодженість процедур отримання медичної допомоги, відсутність комплексних регіональних програм медичної та психологічної підтримки для окремих категорій ВПО, недостатнє фінансування існуючих програм у сфері охорони здоров'я вразливих груп населення, низький рівень імплементації міжнародних правових стандартів у національне законодавство, недостатня залученість громадського суспільства до вирішення проблем ВПО, неефективне використання органами влади потенціалу міжнародної фінансово-гуманітарної допомоги.

Основні наслідки: Неможливість скористатися існуючими механізмами соціальної підтримки, виникнення юридичних та психологічних проблем, ускладнення процесу адаптації та погіршення стану здоров'я ВПО.

Масштаби проблеми та її симптомів

Проблема внутрішнього переміщення в Україні має загальнонаціональний характер, охоплюючи всі регіони країни. Однак найбільше навантаження відчувають області, які прийняли найбільшу кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Це призводить до значного тиску на інфраструктуру, соціальні послуги та ринки праці в цих регіонах.

Станом на середину березня 2025 року в Україні офіційно зареєстровано 4 601 146 ВПО. Серед них 80,8% становить доросле населення, а 19,2% — діти до 18 років. Жінки складають 59,7% від загальної кількості переселенців.

Розподіл ВПО за регіонами свідчить про нерівномірне навантаження на різні області:

Донецька область — 524 374 особи

Харківська область — 515 754 особи

Дніпропетровська область — 454 956 осіб

місто Київ — 421 024 особи

Луганська область — 270 543 особи

Новизна проблеми та нагальність її вирішення

Проблема соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні не є новою, але її характер має циклічність. Після першої хвилі переміщень, що відбулася у 2014–2015 роках у зв'язку з анексією Криму та бойовими діями на Донбасі, було здійснено спроби інтеграції ВПО. Проте із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році масштаб проблеми різко зріс, зумовивши нову хвилю внутрішнього переміщення та відповідні соціальні виклики.

На сьогодні питання інтеграції ВПО є особливо гострим і вимагає негайного реагування з боку державних органів, місцевих громад та міжнародних партнерів. Відсутність своєчасного й комплексного вирішення цієї проблеми створює передумови для зростання соціальної напруги, ізоляції та економічної маргіналізації значної частини населення. Це, своєю чергою, може ускладнити процеси післявоєнного відновлення країни, знизити рівень суспільної довіри та навіть спричинити глибші внутрішні конфлікти.

Соціальна згуртованість — ключова умова для стабільного функціонування держави в умовах війни та у посткризовий період. Тому зволікання з впровадженням дієвої політики інтеграції ВПО становить загрозу не лише на рівні окремих громад, але й національної безпеки в цілому.

3.2. Підстави для державного втручання

На 2025 рік проблема соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні залишається надзвичайно актуальною, зумовлена довготривалими наслідками повномасштабної агресії російської федерації, яка триває з 2022 року. Ця ситуація породжує численні економічні, соціальні й управлінські виклики, з якими ринок не може впоратися самотужки без активного втручання державних інституцій.

Поточна ринкова система не здатна сформувати або профінансувати індивідуалізовані програми, що враховують унікальні потреби ВПО — зокрема, у сферах психологічної реабілітації, професійної перекваліфікації, забезпечення житлом, а також інтеграції до нових громад. Подібні послуги є прикладом суспільних благ, які не приносять безпосереднього прибутку, але критично важливі для підтримки соціального миру, зниження рівня напруги та забезпечення стабільності.

Одним із ключових викликів є деформація ринку житла. У регіонах із високим рівнем прийому переселенців — таких як Дніпропетровська, Харківська, Львівська області — зростання попиту на оренду призводить до різкого підвищення цін, унеможливаючи доступ ВПО до житла, яке б відповідало хоча б базовим життєвим стандартам. Ця ситуація у 2024–2025 роках лише ускладнилася через повільне відновлення житлової інфраструктури та продовження обстрілів.

Крім того, у сфері соціального захисту наявна інформаційна асиметрія — багато переселенців не знають про свої права, доступні державні чи муніципальні програми, або можливості для працевлаштування. Це знижує результативність надання допомоги і збільшує ризик соціального відчуження.

Також важливим є питання негативних зовнішніх ефектів. Якщо інтеграція ВПО не буде реалізована на системному рівні, це вплине не лише на якість їхнього життя, а й на приймаючі громади. Дефіцит ресурсів, напруга через нерівномірний розподіл допомоги, конкуренція за послуги — усе це потенційно загрожує соціальним розколом і зростанням рівня злочинності.

ВПО — одна з найбільш вразливих соціальних груп, які часто обмежені у доступі до освіти, медицини, зайнятості. Оскільки ринок орієнтований на платоспроможний попит, потреби переселенців залишаються поза увагою бізнесу. Це створює небезпеку довготривалої маргіналізації, ізоляції та депресії, що своєю чергою має наслідки для всього суспільства.

Без втручання держави може бути втрачено значний людський капітал. Освічені й кваліфіковані переселенці не завжди мають змогу реалізувати свої навички в нових умовах. Це не лише шкодить економіці, а й стимулює розвиток тіньового сектору, коли люди працюють неофіційно, що знижує податкову базу держави.

У регіонах, де зосереджена велика кількість ВПО, спостерігається перенавантаження на місцеву інфраструктуру — школи, лікарні, ринки житла, що ще більше загострює регіональну нерівність. Додатково зростає ризик дискримінації переселенців, ксенофобії, а іноді навіть відкритих конфліктів між місцевими жителями та ВПО через обмежені ресурси. Такі соціальні тріщини з часом можуть стати системними.

В умовах бездіяльності держави, переселенці, які не мають змоги реалізувати свої базові потреби, втрачають довіру до влади. Це може спричинити протестні настрої, що в умовах війни й політичної нестабільності здатне дестабілізувати ситуацію ще більше. Ігнорування цих питань стає фактором потенційної деструкції зсередини.

Таким чином, відсутність чіткої й послідовної політики інтеграції ВПО ставить під загрозу соціальну єдність України. Якщо держава і надалі не реагуватиме належним чином, ВПО можуть остаточно втратити зв'язок із суспільством. Багато хто з них емігрує за кордон у пошуках безпеки та

перспектив, що лише поглибить демографічну кризу й зменшить трудовий потенціал країни.

Таблиця 3.1 – Організовані групи інтересів

Організація	Ставлення до змін (-2...+2)	Впливовість (1...4)	Рейтинг
Всеукраїнська асоціація переселенців	+2	3	6
Національна молодіжна рада України	+1	2	2
Мережа правозахисних організацій	+2	4	8
Незалежна профспілка гірників України	+1	2	2
Український жіночий фонд (УЖФ)	+2	2	4
Громадський холдинг «Група впливу»	+1	2	1

На сьогоднішній день в Україні існує низка громадських організацій, які активно сприяють інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади, зокрема через гендерно чутливі підходи та підтримку вразливих груп. Серед них особливо вирізняються Всеукраїнська асоціація переселенців (ВАП) та Український Жіночий Фонд (УЖФ).

Всеукраїнська асоціація переселенців (ВАП) ВАП є однією з провідних організацій, яка представляє інтереси ВПО на національному рівні. Організація активно бере участь у розробці та реалізації програм, спрямованих на адаптацію переселенців у нових громадах, зокрема через забезпечення житлом, працевлаштування та соціальну підтримку. ВАП також виступає партнером у реалізації місцевих програм підтримки ВПО, що підтверджується участю в 51 місцевій програмі підтримки ВПО у 2025 році [31].

Український Жіночий Фонд (УЖФ) УЖФ зосереджує свою діяльність на підтримці жінок, зокрема тих, які постраждали внаслідок конфлікту та є ВПО. Фонд активно впроваджує Принципи розширення прав і можливостей жінок (WEPs), спрямовані на забезпечення гендерної рівності та підтримку

жінок у бізнесі. У 2025 році УЖФ провів серію навчань з впровадження WEPs, до яких долучилися представниці з різних регіонів України. Крім того, УЖФ презентував Індекс гендерної рівності в Україні, який дозволяє оцінити баланс між правами жінок і чоловіків у різних сферах та порівняти ситуацію з країнами ЄС [32].

Громадський холдинг "Група впливу" Ця організація з 2016 року займається захистом прав ВПО, зокрема в контексті виборчих прав та участі в процесах прийняття рішень на місцевому рівні. У 2024 році "Група впливу" реалізувала проєкт "Місцева адвокація для внутрішньо переміщених осіб", спрямований на активізацію ВПО для вирішення їхніх проблем через адвокаційні кампанії та сприяння участі у процесах прийняття рішень. Завданнями проєкту були проведення всеукраїнського конкурсу серед ВПО з підготовки адвокаційних кампаній, тренінги щодо використання інструментів місцевої демократії та підтримка ініціативних груп у реалізації власних адвокаційних ініціатив у місцевих громадах.

Завдяки таким ініціативам, "Група впливу" сприяє посиленню участі ВПО у громадському та політичному житті, що є важливим кроком до їхньої повної інтеграції в нові громади [33].

Таблиця 3.2 – Заінтересовані органи влади

Орган	Ставлення до змін (-2...+2)	Впливовість (1...4)	Рейтинг
Міністерство соціальної політики України	+2	4	8
Міністерство розвитку громад та територій	+1	3	3
Обласні державні адміністрації	+1	3	3
Державна служба зайнятості	+2	2	4

Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) відіграє ключову роль у вирішенні питань соціальної інтеграції внутрішньо

переміщених осіб (ВПО). У 2025 році міністерство продовжує реалізовувати програми підтримки ВПО, включаючи щомісячні виплати: 2 000 грн для дорослих та 3 000 грн для дітей і осіб з інвалідністю. Ці виплати автоматично перепризначаються на новий 6-місячний період за умови відповідності критеріям . Крім того, Мінсоцполітики співпрацює з міжнародними партнерами, такими як Світовий банк, у рамках проєкту INSPIRE, який фінансує 29 видів соціальних виплат для ВПО [34].

Міністерство освіти і науки України (МОН) забезпечує доступ дітей ВПО до освіти. З 1 вересня 2025 року учні-переселенці зобов'язані відвідувати місцеві школи за місцем фактичного перебування, що сприяє їхній інтеграції в нові громади . Також ВПО мають можливість вступати до закладів вищої освіти за спеціальними квотами, зокрема квотою-2, яка передбачає пільгові умови для певних категорій вступників [35].

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) фокусується на наданні медичних послуг ВПО. У 2025 році Програма медичних гарантій передбачає понад 175 млрд грн на медичну допомогу, зокрема 25,6 млрд грн на первинну медичну допомогу та 144,6 млрд грн на спеціалізовану медичну допомогу . Крім того, з початку 2025 року кожен громадянин України може безоплатно отримати психологічну підтримку за базовим пакетом Програми медичних гарантій [36].

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінрегіон) розробляє програми інтеграції ВПО через створення житлових умов та розвиток громад. У 2025 році реалізуються програми міжнародної підтримки, такі як KfW та KfW+МОМ, які спрямовані на забезпечення житлом ВПО . Також діє програма «Відновлення», яка передбачає компенсації за пошкоджене та знищене житло [37].

Міністерство фінансів України (Мінфін) забезпечує фінансування програм підтримки ВПО. У I кварталі 2025 року на соціальні виплати спрямовано 94,3 млрд грн . Крім того, Україна забезпечила бюджетну підтримку на 2025 рік на рівні 16,8 млрд доларів завдяки ефективній співпраці з міжнародними

партнерами [38].

Координація між основними органами виконавчої влади України є критично важливою для забезпечення комплексного підходу до вирішення проблеми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО). У 2025 році помітна позитивна динаміка: держава почала приділяти цьому питанню значно більше уваги, ніж у попередні роки. Злагоджена робота міністерств — соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, розвитку громад і фінансів — створює умови для результативного впровадження політик, орієнтованих на реальні потреби переселенців.

На відміну від 2024 року, коли значна частина ініціатив залишалася на рівні планів або мала фрагментарний характер, у 2025 році запущено масштабні проекти, спрямовані на довгострокову інтеграцію ВПО. Наприклад, удосконалено механізми автоматичного перепризначення соціальної допомоги, запроваджено обов'язкову реєстрацію учнів ВПО у школах за місцем проживання, а також активізовано будівництво та компенсаційні програми у сфері житла.

Крім того, державна політика поступово трансформується від короткострокової гуманітарної допомоги до стратегічного планування сталого розвитку громад за участі ВПО. Це проявляється у створенні механізмів залучення переселенців до економіки, у підтримці жіночого підприємництва серед ВПО, та у впровадженні спеціальних фінансових інструментів через міжнародну співпрацю.

Таким чином, державна політика у 2025 році демонструє зростаючу спроможність та системність, що є запорукою успішної інтеграції ВПО і збереження соціальної згуртованості українського суспільства в умовах тривалих викликів.

Громадськість

До громадськості належать неформальні та неорганізовані групи осіб, на яких державна політика безпосередньо впливає. Це, зокрема, внутрішньо переміщені особи, жителі приймаючих громад, представники бізнесу, включно

з роботодавцями, а також інші зацікавлені сторони. Вивчення їхніх потреб, очікувань і змін у сприйнятті політики є ключовим для її результативного впровадження. Саме тому важливо регулярно проводити соціологічні дослідження, які дозволяють відстежувати громадські настрої як на момент запуску ініціатив, так і під час їх реалізації, забезпечуючи адаптацію політики до реальних умов.

Таблиця 3.3 – Ставлення громадськості

Група	Ставлення до змін (-2...+2)	Впливовість (1...4)	Рейтинг
Переселенці	+2	3	6
Місцеві громади	+1	3	3
Роботодавці	+1	2	2

Громадськість відіграє ключову роль у процесі соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), оскільки виступає як об'єкт прямого або непрямого впливу державної політики. Вона охоплює широкий спектр неформалізованих соціальних груп, які можуть відрізнятися за віковими, гендерними, соціально-економічними характеристиками чи об'єднуватися за спільними інтересами або життєвими ситуаціями. Серед них — мешканці громад, що приймають ВПО, роботодавці, освітяни, науковці, активісти, батьки школярів тощо.

Адекватне розуміння потреб, очікувань і ставлення цих груп до інтеграційної політики є надзвичайно важливим для її продуктивності. Регулярне проведення соціологічних опитувань, фокус-груп і громадських обговорень дозволяє знизити соціальну напруженість, сприяє формуванню діалогу та зміцненню міжгромадської довіри. Залучення громадськості на всіх етапах розробки та реалізації інтеграційних ініціатив створює основу для формування стійких і підтримуваних спільнот.

Опис обмежень

Правовий ресурс. Законодавче забезпечення відіграє визначальну роль у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Внесення змін до чинного

законодавства, яке регулює права, обов'язки та механізми соціальної підтримки ВПО, є базовою умовою для створення дієвої державної політики. Це стосується, зокрема, прозорого доступу до працевлаштування, освіти, соціальних послуг, житла та медичної допомоги. Водночас, чинна нормативна база містить численні прогалини — як у змісті, так і в процедурних механізмах реалізації — що потребують перегляду, постійного оновлення та адаптації до змінюваних умов.

Фінансовий ресурс. Відповідальне та чітке виконання державної політики щодо ВПО вимагає стабільного та достатнього фінансування. Це включає фінансову підтримку соціальних програм, надання грантів, розвиток освітніх курсів, реабілітаційних програм, а також модернізацію соціальної інфраструктури у приймаючих громадах. З огляду на бюджетні обмеження, держава змушена покладатися на підтримку з боку міжнародних донорів та реалізацію державно-приватного партнерства. Успішність цього ресурсу напряму залежить від пильного контролю за використанням коштів, прозорості процедур та уникнення корупційних ризиків.

Інформаційний ресурс. Доступ до актуальної та повної інформації про ситуацію з ВПО є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Необхідно розбудовувати національну систему збору статистики, зокрема з урахуванням гендерних, вікових та соціально-економічних показників, а також забезпечити відкритий обіг інформації між урядовими структурами, міжнародними організаціями та громадським сектором. Відсутність належної інформаційної бази породжує асиметрію, ускладнює адресність заходів і може призвести до неефективного використання ресурсів.

Кадровий ресурс. Професійна підготовка та наявність достатньої кількості фахівців, які можуть надавати послуги переселенцям, має стратегічне значення. Йдеться про соціальних працівників, психологів, юристів, лікарів, викладачів тощо. Дефіцит кваліфікованих кадрів обмежує продуктивність надання допомоги ВПО на місцях, ускладнює реалізацію державних програм і може негативно впливати на загальну атмосферу в громадах.

Майновий ресурс. Потреби переселенців вимагають масштабної модернізації інфраструктури, особливо у сфері житлового фонду, медичних послуг та освітніх закладів. Ремонт наявних приміщень, будівництво нових будинків, шкіл, дитсадків і лікарень — ключові напрями інвестування в громадах, що приймають ВПО.

Часовий ресурс. Інтеграція ВПО — тривалий процес, який вимагає стратегічного планування та поетапної реалізації. Часова обмеженість або політичний тиск можуть призвести до імпульсивних рішень, які не враховують усі соціальні, економічні та культурні аспекти проблеми.

Таблиця 3.4 – Аналіз обмежень

Тип ресурсу	Ключові обмеження	Можливі наслідки
Правовий	Недосконалість законодавства, складність процедур	Уповільнення інтеграції, правова невизначеність
Фінансовий	Брак коштів, залежність від донорів, корупційні ризики	Зрив програм, незадоволення базових потреб ВПО
Інформаційний	Відсутність актуальних даних, слабка аналітика	Не результативні рішення, інформаційна асиметрія
Кадровий	Нестача фахівців, низька кваліфікація	Погана якість послуг, перевантаження системи
Майновий	Недостатня інфраструктура, нестача житла	Погіршення умов життя, соціальна напруга
Часовий	Повільність процесів, тиск швидких рішень	Непродумані дії, низька результативність політик

Зведений аналіз ресурсних обмежень у політиці соціальної інтеграції ВПО в Україні свідчить про багатовекторний характер проблем, що уповільнюють дієву реалізацію програм. Основними стримувальними факторами є нестача фінансів, правова недосконалість, дефіцит кадрів і слабка інфраструктурна база. Додатково, інформаційна асиметрія та часовий тиск створюють ризики непродуманих рішень і втрати довіри з боку громад.

Основні виклики та ризики:

Інформаційна асиметрія. Недостатність або затримка в отриманні достовірних даних ускладнює планування, моніторинг і корекцію політики.

Недосконалість політичних процесів. Бюрократизм, закритість процесів прийняття рішень та обмежена участь зацікавлених сторін зменшують продуктивність реалізації програм.

Рентоорієнтована поведінка. Політичний або економічний вплив окремих зацікавлених груп може спрямовувати ресурси у власних інтересах, що шкодить стратегічним цілям політики.

Висновок: Для успішної інтеграції ВПО в українське суспільство необхідно забезпечити системну мобілізацію всіх типів ресурсів: правових, фінансових, інформаційних, кадрових, майнових та часових. Важливо не лише залучати ці ресурси, а й ефективно їх використовувати. Це передбачає впровадження гнучких і прозорих управлінських механізмів, розширення партнерства з міжнародними донорами, підвищення ролі громадського сектору та вдосконалення правового регулювання.

Мета вирішення проблеми

Створити та забезпечити умови для стабільного соціально-економічного зростання шляхом активного залучення внутрішньо переміщених осіб до життя громад та участі в соціальних, освітніх та економічних процесах.

Очікувані результати

1. Посилення соціальної інтеграції ВПО у приймаючих громадах

В Україні буде створено інклюзивне середовище, що забезпечує рівний доступ внутрішньо переміщених осіб до базових соціальних послуг, включаючи освіту, медицину, культурні ініціативи та адміністративний сервіс. Місцеві інституції адаптують свої підходи, зокрема через розширення інфраструктури та спеціалізовані програми підтримки, з урахуванням потреб ВПО. Це сприятиме зменшенню бар'єрів для інтеграції у повсякденне життя громади.

2. Активізація економічної участі ВПО

Очікується зростання частки ВПО у формальному секторі зайнятості, підтримка підприємницьких ініціатив через державні гранти, навчальні

програми з перекваліфікації та сприяння відкриттю власної справи. Це дозволить переселенцям стати активними учасниками регіональної економіки та зменшити залежність від державної допомоги.

3. Зміцнення суспільної згуртованості та взаємної довіри

Через спільні культурні, освітні й волонтерські ініціативи між ВПО та місцевим населенням очікується зниження рівня упередженості та соціальної напруженості. Активне залучення громадянського суспільства до процесу інтеграції сприятиме формуванню позитивного образу переселенців і посиленню почуття єдності.

4. Покращення житлових умов ВПО

Завдяки мобілізації фінансування з державного, місцевого та міжнародного рівнів будуть реалізовані програми капітального ремонту, будівництва нового доступного житла та надання житлових ваучерів. Це дасть змогу забезпечити частину переселенців гідними умовами проживання, зокрема тих, хто перебуває у тимчасових або непридатних для життя приміщеннях.

5. Підвищення спроможності органів місцевого самоврядування

Очікується підвищення професійного рівня працівників органів влади завдяки освітнім програмам, методичним рекомендаціям і доступу до правових інструментів. Це дозволить громадам більш плідно планувати і реалізовувати довгострокові інтеграційні стратегії, реагуючи на динамічні виклики.

6. Скорочення соціально-економічної нерівності серед ВПО

Зменшення рівня бідності серед переселенців буде досягнуто завдяки системній реалізації програм соціального захисту, зокрема грошової підтримки, доступу до якісної медицини, освіти та інструментів самозабезпечення, що відповідатимуть їхнім життєвим потребам і можливостям.

Перед оцінкою результативності політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) доцільно визначити ключові індикатори, які дозволять моніторити прогрес та коригувати заходи відповідно до потреб. Вони охоплюють основні сфери – зайнятість, житло, соціальну участь і суспільні відносини – та є орієнтирами для вимірювання досягнутих результатів у

динаміці. Нижче подано узагальнену таблицю з базовими та цільовими значеннями таких індикаторів.

Таблиця 3.5 – Базові та цільові значення індикаторів

Назва індикатора	Одиниця вимірювання	Базове значення індикатора	Цільове значення (цільовий індикатор)
Рівень працевлаштування ВПО	%	45%	65% до кінця 2026 року
Частка ВПО із доступом до соціального житла	%	20%	50% до кінця 2026 року
Участь ВПО у місцевих громадських ініціативах	Кількість осіб	500	2000 до кінця 2026 року
Рівень взаємної довіри між ВПО та місцевими громадами	Бали за шкалою (1–10)	5	8 до кінця 2026 року

Показники, наведені в таблиці, демонструють амбітні, але досяжні цілі державної політики інтеграції ВПО до 2026 року. Зростання рівня працевлаштування на 20%, збільшення доступу до соціального житла в 2,5 рази, активізація участі у громадських ініціативах і значне підвищення рівня взаємної довіри між ВПО та місцевими жителями свідчать про прагнення до побудови інклюзивного, соціально згуртованого суспільства. Досягнення цих орієнтирів можливе лише за умови системної міжвідомчої співпраці, дієвого управління ресурсами, залучення міжнародної підтримки та постійного моніторингу реалізації політики.

Формулювання мети вирішення проблеми в даному випадку має стратегічний характер, зосереджуючись на досягненні довготривалого соціального ефекту, що виходить за межі лише оперативного реагування на виклики, пов'язані з ВПО. Очікувані результати відображають прагнення до побудови стійкого соціального середовища, в якому переселенці зможуть

повноцінно інтегруватися в життя громад, мати доступ до ресурсів та можливостей, а також сприяти зменшенню соціальної напруги. Встановлені індикатори відповідають SMART-критеріям: вони чітко визначені, піддаються кількісній оцінці, логічно узгоджуються із завданнями політики, є досяжними в межах наявних ресурсів і обмеженими у часових рамках до 2026 року.

3.2. Варіанти політики та їх оцінка

Варіант 1: Продовження чинної політики з адаптаційними заходами

Опис: Цей підхід передбачає збереження основних елементів чинної політики підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зокрема щомісячних виплат, субсидій на житло та програм тимчасового працевлаштування. Однак, враховуючи сучасні виклики, пропонується адаптація існуючих програм для підвищення їхньої продуктивності та охоплення.

Основні заходи:

- Продовження щомісячних виплат для вразливих категорій ВПО (2 000 грн для дорослих, 3 000 грн для дітей та осіб з інвалідністю) до серпня 2025 року.

- Розширення програм субсидій на оренду житла, включаючи компенсацію витрат на комунальні послуги.

- Активізація використання різноманітних каналів для надання ВПО інформації про доступні вакансії та можливості професійного навчання. Це включає створення або підтримку онлайн-платформ, налагодження співпраці з центрами зайнятості та громадськими організаціями, а також розробку спеціалізованих навчальних програм, що відповідають потребам ВПО та вимогам роботодавців.

Переваги:

- Мінімальні адміністративні зміни та витрати.
- Швидке впровадження адаптованих заходів.

Недоліки:

- Обмежене охоплення ВПО програмами.

- Можливе збереження соціальної напруги між ВПО та місцевими громадами.

Варіант 2: Комбінована програма економічної та соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах (Робота і громада)

Опис: Ця комплексна програма спрямована на досягнення стійкої інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) шляхом їх активної економічної участі та всебічної соціальної взаємодії з приймаючими місцевими громадами. Програма базується на принципах взаємної вигоди та сприяння соціальній згуртованості.

Основні заходи:

Економічна підтримка: Надання цільових грантів на започаткування власної справи ВПО, що супроводжується менторською підтримкою та бізнес-консультаванням.

Запровадження системи адресних субсидій для роботодавців, які створюють нові робочі місця та працевлаштовують ВПО на довгостроковій основі, з урахуванням їхньої кваліфікації та потреб ринку праці.

Організація інтенсивних тренінгів, курсів перекваліфікації та програм підвищення кваліфікації для ВПО з метою адаптації їхніх навичок до потреб місцевого ринку праці та сприяння їхній конкурентоздатності. Сприяння доступу ВПО до мікрокредитування та інших фінансових інструментів для підтримки самозайнятості та малого підприємництва.

Соціальна інтеграція: Ініціювання та фінансування спільних міжсекторальних проєктів, що об'єднують ВПО та членів приймаючих громад у сферах культури, спорту, освіти, волонтерства та благоустрою публічних просторів, з метою налагодження міжособистісних контактів та взаєморозуміння.

Розробка та реалізація широкомасштабних освітніх та інформаційних кампаній, спрямованих на подолання існуючих упереджень та стереотипів щодо ВПО, формування позитивного образу переселенців та підвищення рівня толерантності в суспільстві.

Створення та підтримка мультикультурних центрів та платформ для діалогу між ВПО та місцевими мешканцями, сприяння обміну культурним досвідом та традиціями.

Громадські ініціативи та залучення до управління: Надання фінансової та організаційної підтримки місцевим громадським організаціям, які реалізують соціальні проєкти, спрямовані на підтримку інтеграції ВПО та задоволення їхніх потреб.

Забезпечення механізмів залучення представників ВПО до консультативно-дорадчих органів при радах громад та місцевих ініціативних групах для врахування їхньої думки при прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та інтеграції.

Сприяння створенню та діяльності самоорганізованих ініціативних груп ВПО для представлення їхніх інтересів та реалізації власних проєктів.

Переваги:

- Суттєве підвищення рівня працевлаштування та економічної самостійності серед ВПО, що сприяє їхній фінансовій стабільності та зменшує залежність від державної допомоги.

- Зміцнення соціальної згуртованості, взаємної довіри та розуміння між ВПО та членами приймаючих громад, що є ключовим фактором для довгострокової та успішної інтеграції.

- Активізація місцевої економіки через започаткування нових бізнесів ВПО та збільшення кількості працевлаштованих осіб.

- Посилення громадянського суспільства через залучення ВПО до громадської діяльності та процесів прийняття рішень на місцевому рівні.

Недоліки:

- Потреба у залученні значних та стабільних фінансових ресурсів з державного та місцевих бюджетів, а також від міжнародних донорів для результативної реалізації всіх передбачених заходів.

- Можливість виникнення опору або негативного ставлення з боку окремих представників місцевих громад через побоювання щодо конкуренції за ресурси,

робочі місця або соціальні пільги, що потребує активної інформаційної роботи та роз'яснення переваг інтеграції для всієї громади.

Приклад: Канадський досвід інтеграції переселенців, зокрема біженців, демонструє дієвість комбінованого підходу, що поєднує державну підтримку та активну участь громадянського суспільства. Програма підтримки переселення (Resettlement Assistance Program - RAP) забезпечує пряму фінансову допомогу протягом перших місяців після прибуття, покриваючи витрати на проживання, харчування та інші нагальні потреби, що створює первинну економічну стабільність та надає час для пошуку роботи. Паралельно з цим діє потужний механізм приватного спонсорства, коли окремі громадяни або їхні групи беруть на себе відповідальність за підтримку біженців, надаючи їм не лише додаткову фінансову допомогу, але й всебічну соціальну підтримку, включаючи допомогу у пошуку житла та роботи, налагодженні контактів з громадою та ознайомленні з місцевою культурою. Завдяки такому поєднанню державної та приватної ініціативи, переселенці з перших днів опиняються у підтримуючому соціальному середовищі, що значно полегшує їхню адаптацію, зменшує почуття ізоляції та сприяє швидшому налагодженню довгострокових зв'язків. Дослідження підтверджують, що біженці, які отримують підтримку через приватне спонсорство, демонструють кращі результати інтеграції, зокрема швидше працевлаштовуються та мають вищий рівень соціальної залученості, що свідчить про успішність комбінування економічної підтримки на початковому етапі з глибокою соціальною інтеграцією, забезпеченою громадою.

Приклад: Шведська модель інтеграції переселенців характеризується сукупним підходом, де ключову роль у координації зусиль відіграють муніципалітети. Економічна інтеграція забезпечується через значні державні інвестиції в безкоштовні курси шведської мови (SFI) та різноманітні програми перекваліфікації, спрямовані на підвищення конкурентоздатності мігрантів на ринку праці. Держава також активно співпрацює з роботодавцями, пропонуючи різні механізми підтримки працевлаштування, включаючи субсидування

робочих місць. Паралельно з економічними заходами, значна увага приділяється соціальній інтеграції, яку муніципалітети реалізують через організацію різноманітних культурних та суспільних заходів, спрямованих на знайомство переселенців з місцевою культурою та традиціями. До цього процесу активно залучаються волонтери та громадські організації, що сприяє налагодженню соціальних зв'язків та зменшенню відчуття ізоляції. Незважаючи на певні виклики, особливо під час періодів значного збільшення кількості біженців, загалом такий сукупний підхід дозволив значній частині переміщених осіб успішно вивчити мову, знайти роботу та стати активними членами шведського суспільства, причому рання інвестиція в мовну підготовку та програми орієнтації визнається одним з найважливіших факторів успіху.

Варіант 3: Місцева інтеграція: Доступне житло та інфраструктура (Соціальне житло)

Опис: Цей стратегічний підхід спрямований на забезпечення стабільної та довгострокової інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих громадах шляхом системного розширення фонду доступного житла різного типу та паралельного розвитку необхідної соціальної інфраструктури. Враховуючи поточний стан державної політики станом на квітень 2025 року, яка вже включає окремі ініціативи у сфері забезпечення житлом ВПО (наприклад, програми пільгового кредитування, часткова компенсація оренди), цей варіант передбачає їхню консолідацію, масштабування та впровадження нових, більш комплексних та сталих механізмів.

Основні заходи (з урахуванням чинної політики):

Системне забезпечення доступного житла: Масштабне будівництво та реконструкція житлових об'єктів: Активізація співпраці з приватним сектором через механізми державно-приватного партнерства, надання податкових пільг та інших стимулів для інвестицій у будівництво доступного житла, орієнтованого на потреби ВПО. Розширення програм будівництва соціального житла за державний та місцеві кошти.

Розширення та оптимізація програм субсидованої оренди: Збільшення

обсягів фінансування діючих програм компенсації витрат на оренду житла для ВПО, спрощення процедур отримання допомоги та забезпечення її стабільності на довгостроковій основі. Впровадження механізмів контролю за цінами на оренду в регіонах з високою концентрацією ВПО.

Раціональне використання занедбаного та комунального майна: Проведення інвентаризації та передача придатних занедбаних приміщень у державній та комунальній власності для облаштування соціального житла, гуртожитків та центрів тимчасового проживання ВПО з залученням коштів державного та місцевих бюджетів, а також міжнародної допомоги.

Сприяння пільговому кредитуванню та іпотеці: Розширення діючих програм пільгового кредитування для придбання житла ВПО, включаючи розширення кола осіб, які можуть претендувати на участь, зменшення відсоткових ставок та першого внеску. Розробка спеціальних іпотечних програм для ВПО з урахуванням їхньої фінансової спроможності.

Регулювання ринку оренди: Впровадження законодавчих та адміністративних заходів для регулювання ринку оренди житла в регіонах з високою концентрацією ВПО з метою запобігання спекулятивному зростанню цін та забезпечення прозорості орендних відносин.

Пропорційний інфраструктурний розвиток: Загальний розвиток соціальної інфраструктури: Паралельне з будівництвом житла планування та розвиток необхідної соціальної інфраструктури (дошкільних закладів, шкіл, закладів охорони здоров'я, центрів соціальних послуг, транспортної мережі) у громадах, які приймають значну кількість ВПО, з метою забезпечення їхніх потреб та уникнення перевантаження існуючих ресурсів.

Створення інтегрованих соціальних центрів: Заснування багатофункціональних центрів, які б надавали ВПО широкий спектр послуг, включаючи допомогу з працевлаштуванням, юридичні консультації, психологічну підтримку, освітні програми та культурні заходи, сприяючи їхній соціальній адаптації та інтеграції.

Розширення співпраці з міжнародними організаціями та донорами:

Залучення значних обсягів міжнародної фінансової та технічної допомоги для реалізації масштабних житлових проєктів, розвитку інфраструктури та підтримки інтеграційних програм для ВПО.

Участь у міжнародних грантових програмах: Активна участь у міжнародних грантових програмах, спрямованих на підтримку ВПО та відновлення постраждалих громад.

Обмін досвідом та найкращими практиками: Залучення міжнародних експертів для обміну досвідом у сфері забезпечення житлом та інтеграції переміщених осіб.

Переваги:

- Забезпечення стабільного та довгострокового вирішення проблеми доступу до житла для значної кількості ВПО, що є фундаментальною умовою для їхньої повноцінної інтеграції.

- Створення сприятливих умов життя як для ВПО, так і для членів приймаючих громад завдяки розвитку соціальної інфраструктури та покращенню якості комунальних послуг.

- Зміцнення соціальної згуртованості та зменшення потенційної напруги між ВПО та місцевими мешканцями завдяки рівномірному розподілу ресурсів та спільному розвитку інфраструктури.

- Стимулювання економічного розвитку приймаючих громад через створення нових робочих місць у будівельній галузі та сфері обслуговування.

Недоліки:

- Потреба у значних та довгострокових фінансових інвестиціях з державного та місцевих бюджетів, а також залучення міжнародної допомоги.

- Тривалі терміни реалізації масштабних будівельних проєктів та розвитку інфраструктури, що потребує поетапного планування та результативного управління.

- Можливий опір з боку частини місцевих громад через побоювання щодо нерівномірного розподілу ресурсів на початкових етапах реалізації проєктів, що потребує активної комунікації та залучення громадськості до процесу

прийняття рішень.

- Ризики, пов'язані з корупцією та неефективним використанням бюджетних коштів, що потребує посилення контролю за реалізацією проєктів.

Приклад: В Німеччині існують такі поняття, як Соціальне житло (Sozialwohnung) та Інтеграційні центри (Integrationszentren), що спрямовані на закриття потреб вразливої частки населення в житлі. Німеччина має розвинену систему *соціального житла*, яка доступна для осіб з низькими доходами, включаючи біженців та внутрішньо переміщених осіб. Федеральні землі та місцеві органи влади інвестують у будівництво та реконструкцію соціального житла, а також надають субсидії на оренду. Критерії доступу враховують соціальні потреби та рівень доходів.

А також – в багатьох містах існують *інтеграційні центри*, які надають комплексну підтримку новоприбулим, включаючи допомогу з пошуком житла, працевлаштуванням, вивченням мови та соціальною адаптацією. Ці центри часто координують зусилля різних державних та громадських організацій.

Нижче представлена таблиця є результатом порівняльного аналізу трьох різних варіантів державної політики, спрямованих на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні станом на травень 2025 року. Кожен варіант оцінюється за п'ятьма ключовими критеріями, що відображають важливі аспекти розробки та впровадження дієвої та збалансованої державної політики у такій чутливій сфері. Метою цього порівняння є виявлення сильних та слабких сторін кожного підходу, а також визначення потенційних переваг та ризиків їхньої реалізації.

Запропоновані варіанти державної політики щодо соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні є взаємовиключними через принципові розбіжності в їхніх стратегічних підходах до розв'язання багатогранної проблеми інтеграції, що зумовлює несумісність у часових горизонтах досягнення відчутних результатів, потребах у специфічних та обмежених ресурсах, відмінностях у політичній та соціальній спрямованості, а також потенціалі виникнення значного опору з боку різних зацікавлених сторін.

Таблиця 3.6 – Порівняння варіантів політики

Критерій	Варіант 1: Чинна політика	Варіант 2: "Робота і грудада"	Варіант 3: Соціальне житло
Результативність	Низька	Висока	Середня
Ефективність	Середня	Висока	Середня
Справедливість	Низька	Середня	Висока
Політична здійсненність	Висока	Середня	Низька
Адміністративна здійсненність	Висока	Середня	Низька

По-перше, кожен варіант пропонує кардинально відмінний шлях розв'язання проблеми соціальної інтеграції ВПО, що вимагає зосередження зусиль на різних аспектах. Варіант "Збереження чинної політики", по суті, являє собою інерційний підхід, що передбачає продовження реалізації існуючих заходів підтримки без внесення якісних змін або впровадження інноваційних стратегій. Хоча на перший погляд це може здаватися найменш витратним, він не спрямований на усунення системних причин, що перешкоджають повноцінній інтеграції, і тому не обіцяє значного прогресу в довгостроковій перспективі. Натомість, варіант "Робота і громада" пропонує активну модель інтеграції, в якій ключову роль відіграє економічна самодостатність ВПО через створення робочих місць та підтримку підприємницької діяльності, що, у свою чергу, сприяє їхній соціальній взаємодії з приймаючими громадами. Реалізація цієї стратегії вимагає значних інвестицій у грантові програми для бізнесу ВПО, ініціативи з професійної перекваліфікації та створення сприятливого соціально-економічного середовища. З іншого боку, варіант "Соціальне житло" фокусується на вирішенні фундаментальної потреби ВПО – забезпечення стабільним та доступним житлом – через масштабні проєкти будівництва нового житлового фонду або реконструкції наявних будівель. Цей підхід потребує значних капітальних вкладень та тривалого часу на планування, затвердження проєктів та безпосереднє будівництво, але обіцяє усунути одну з

ключових перешкод на шляху інтеграції.

По-друге, часові рамки досягнення відчутних результатів для кожного варіанта політики суттєво різняться, що робить їх одночасне впровадження непрактичним. Наприклад, інвестиції в підтримку малого та середнього бізнесу серед ВПО, а також реалізація програм зайнятості в рамках варіанту "Робота і громада", можуть принести відносно швидкі результати у вигляді зростання рівня працевлаштування та збільшення економічної активності переселенців протягом кількох років. Створення нових робочих місць та розвиток підприємницьких ініціатив мають потенціал для швидкого покращення економічного становища значної кількості ВПО. Натомість, реалізація варіанту "Соціальне житло" є значно більш тривалим процесом. Цикл від планування до завершення будівництва нових житлових об'єктів або комплексної реконструкції існуючого житлового фонду може зайняти багато років, перш ніж значна кількість ВПО отримає доступ до стабільного житла. Варіант "Збереження чинної політики", хоча й не передбачає значних змін, також має довгостроковий горизонт, але без якісних зрушень не призведе до кардинального вирішення проблем інтеграції.

По-третє, одночасна реалізація всіх запропонованих варіантів політики неможлива через об'єктивну обмеженість наявних ресурсів, як фінансових, так і кадрових. Підтримка підприємницької діяльності ВПО та програми перекваліфікації (Варіант 2) вимагають значних бюджетних асигнувань на гранти, стипендії, оплату праці тренерів та консультантів, а також створення відповідної інфраструктури підтримки бізнесу. Розвиток житлової інфраструктури (Варіант 3), у свою чергу, потребує колосальних капітальних інвестицій у будівельні матеріали, оплату праці будівельників та інженерів, проектування та підведення комунікацій. Ці потреби є значною мірою взаємовиключними, оскільки обмежені бюджетні кошти та кваліфіковані фахівці не можуть бути одночасно спрямовані на такі різні за своєю суттю та масштабом напрямки у достатньому обсязі для досягнення значущих результатів. Спроба одночасного фінансування масштабних житлових проєктів

та широкомасштабної підтримки бізнесу ВПО призведе до розпорошення ресурсів, зниження ефективності обох напрямків та, зрештою, до незадовільних результатів.

По-четверте, політична та соціальна спрямованість кожного варіанта політики також створює значну несумісність між ними, впливаючи на пріоритети та підтримку. Орієнтація на економічну активізацію ВПО (Варіант 2) має на меті їхню швидку інтеграцію через залучення до ринку праці та досягнення фінансової самодостатності, що може отримати підтримку серед політичних сил, які наголошують на економічному зростанні та зменшенні соціальних виплат. Натомість, варіант "Соціальне житло" має виражену соціальну спрямованість, ставлячи в пріоритет задоволення базових житлових потреб найбільш вразливої категорії населення, що може бути ключовим для політичних сил, які відстоюють соціальну справедливість та гуманітарні цінності. Вибір одного з цих варіантів як домінуючого може призвести до обмеження політичної підтримки іншого, оскільки різні політичні партії та групи інтересів можуть віддавати перевагу різним стратегічним підходам до вирішення проблеми інтеграції ВПО.

Врешті, існує значний потенціал опору з боку різних зацікавлених сторін (стейкхолдерів) щодо реалізації окремих варіантів політики, що також робить їх одночасне впровадження вкрай складним. Наприклад, місцеві громади можуть висловлювати підтримку ідеї розвитку малого бізнесу серед ВПО, оскільки це може сприяти створенню нових робочих місць та економічному зростанню регіону. Однак, ті ж самі громади можуть чинити опір масштабному будівництву соціального житла для ВПО через побоювання щодо збільшення навантаження на місцеву інфраструктуру (школи, лікарні, транспорт), зміни соціального складу населення або перерозподілу місцевих бюджетних ресурсів. Такий конфлікт інтересів між різними групами стейкхолдерів може призвести до політичної нестабільності та значно ускладнити одночасну реалізацію політик, які мають різний рівень підтримки серед різних сегментів суспільства та місцевої влади.

Таким чином, глибокі відмінності у стратегічних підходах, часових горизонтах, потребах у ресурсах, політичній та соціальній спрямованості, а також потенціал опору стейкхолдерів роблять запропоновані варіанти державної політики щодо соціальної інтеграції ВПО в Україні взаємовиключними. Результативне вирішення цієї багатогранної проблеми вимагає чіткого визначення пріоритетів, концентрації обмежених державних ресурсів та політичної волі на одному стратегічному напрямі.

Порівняння варіантів політики

Для проведення об'єктивної оцінки запропонованих варіантів державної політики щодо соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) було застосовано систему критеріїв, що охоплюють ключові аспекти розробки та впровадження дієвих та збалансованих стратегій. До цих критеріїв належать:

Результативність, що визначає потенційну спроможність кожного варіанта досягати поставлених цілей у встановлений часовий проміжок, наприклад, у сфері працевлаштування, забезпечення житлом, соціальної адаптації та включення ВПО до життя приймаючих громад.

Ефективність, яка аналізує співвідношення між очікуваними перевагами та необхідними витратами для різних зацікавлених сторін, включаючи державу в цілому, представників бізнесу та широке коло громадян, враховуючи економічні, соціальні та інші наслідки.

Справедливість, що оцінює рівність доступу різних демографічних та соціально-економічних груп населення до потенційних вигід, які пропонує кожен варіант політики, а також розподіл пов'язаних з їхньою реалізацією витрат, з метою уникнення дискримінації та поглиблення існуючих нерівностей.

Політична здійсненність, що відображає ступінь відповідності кожного варіанта пріоритетам уряду, рівень підтримки з боку громадськості та ключових зацікавлених груп (включаючи політичні партії, громадські організації та представників ВПО), а також потенційні політичні ризики, пов'язані з їхнім впровадженням.

Адміністративна здійсненність, яка визначає наявність необхідних ресурсів (фінансових, кадрових, матеріально-технічних), відповідної нормативно-правової бази та загальну можливість практичної реалізації кожного варіанта політики в існуючих умовах державного управління та інституційної спроможності.

Оцінка кожного з трьох запропонованих варіантів політики за цими п'ятьма критеріями здійснювалася за чотирибальною шкалою, де:

4 бали вказують на максимальний рівень відповідності варіанта політики визначеному критерію, свідчачи про його високий потенціал у цьому аспекті.

1 бал відображає мінімальний рівень відповідності критерію, сигналізуючи про значні обмеження або низьку ймовірність успіху за цим параметром.

Таблиця 3.7 – Ранжування варіантів політики

Критерій	Варіант 1 Збереження чинної політики	Варіант 2 ("Робота і громада")	Варіант 3 ("Соціальне житло")
Результативність	8	11	8
Ефективність	2	4	3
Справедливість	1	4	2
Політична здійсненність	3	4	2
Адміністративна здійсненність	4	3	2
Сумарна оцінка	18	26	17

Отже, за результатами проведеної оцінки, найбільш перспективним та оптимальним варіантом державної політики щодо соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні виглядає стратегія "Робота і громада". Цей підхід демонструє високий потенціал результативності, оскільки орієнтований на швидке включення ВПО в економічне життя приймаючих громад через створення робочих місць та підтримку підприємницької діяльності, що є ключовим фактором їхньої самостійності та інтеграції. З точки зору ефективності, ця стратегія є збалансованою, оскільки передбачає інвестиції, які мають потенціал для мультиплікативного ефекту, стимулюючи

не лише добробут ВПО, але й економічне зростання приймаючих регіонів. Крім того, вона вирізняється високим рівнем справедливості, забезпечуючи ширший доступ до можливостей працевлаштування та самореалізації для значної кількості ВПО, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу чи демографічних ознак.

Важливо відзначити, що стратегія "Робота і громада" узгоджується з пріоритетами уряду, спрямованими на досягнення соціальної стабільності та економічного зростання країни в умовах післявоєнної відбудови. Залучення ВПО до економічної активності не лише зменшує їхню залежність від державної допомоги, але й сприяє наповненню бюджету та розвитку людського капіталу. Хоча реалізація цієї стратегії вимагає помірною, але цільового фінансування для підтримки бізнесу ВПО, програм перекваліфікації та соціальних ініціатив, а також ретельного планування адміністративних процесів для ефективною координації дій різних стейкхолдерів, її потенційні вигоди значно перевищують пов'язані з цим витрати.

На відміну від інших розглянутих варіантів, "Робота і громада" забезпечує більш гармонійне врахування інтересів держави (через економічне зростання та зменшення соціального навантаження), бізнесу (через розширення кадрового потенціалу та стимулювання підприємницької активності) та самих громадян (як ВПО, які отримують можливості для самореалізації, так і приймаючих громад, які отримують економічний та соціальний поштовх). Саме цей збалансований підхід робить стратегію "Робота і громада" найбільш перспективною та оптимальною для забезпечення швидкої, результативної та справедливою інтеграції внутрішньо переміщених осіб в українське суспільство.

3.3. Рекомендований варіант політики «Робота і громада»

Проведений порівняльний аналіз варіантів державної політики щодо соціальною інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні чітко вказує на те, що стратегія "Робота і громада" є найбільш оптимальним та перспективним підходом, значно переважаючи альтернативні варіанти за

ключовими критеріями оцінки. Розглянемо детальніше, чому саме цей варіант є кращим за стратегії "Збереження чинної політики" та "Соціальне житло".

Переваги "Роботи і громади" над "Збереженням чинної політики":

Стратегія "Збереження чинної політики", по суті, є пасивним підходом, який не спрямований на системне вирішення глибоко вкорінених проблем інтеграції ВПО. Продовження існуючих заходів, які, як показав аналіз, мають низьку результативність та справедливість, не призведе до якісних змін у довгостроковій перспективі. Вона не стимулює економічну самостійність ВПО, не сприяє їхній активній соціальній взаємодії з приймаючими громадами та не створює нових можливостей для їхньої інтеграції. На відміну від цього, "Робота і громада" є активною та цілеспрямованою стратегією, яка стимулює економічну активність ВПО, надаючи їм інструменти для самозабезпечення та сприяючи їхньому включенню до ринку праці. Це, у свою чергу, створює міцний фундамент для соціальної інтеграції, оскільки економічна незалежність є ключовим фактором для відчуття власної гідності та повноцінної участі в житті громади. Крім того, "Робота і громада" має значно вищий потенціал результативності та ефективності, оскільки інвестиції в людський капітал та підтримку підприємництва мають мультиплікативний ефект, сприяючи економічному зростанню як самих ВПО, так і приймаючих регіонів.

Переваги "Роботи і громади" над "Соціальним житлом":

Хоча стратегія "Соціальне житло" спрямована на вирішення однієї з найважливіших проблем ВПО – забезпечення житлом – вона має низьку суттєвих обмежень порівняно з "Роботою і громадою". По-перше, реалізація масштабних проектів будівництва чи реконструкції житла потребує значних фінансових ресурсів та тривалого часу, що робить її менш оперативною у вирішенні нагальних потреб ВПО. По-друге, фокус виключно на житлі може не вирішити інших важливих аспектів інтеграції, таких як працевлаштування, соціальні зв'язки та психологічна адаптація. Натомість, "Робота і громада" пропонує більш комплексний підхід, розглядаючи економічну активність як каталізатор для ширшої інтеграції. Забезпечення ВПО роботою не лише

вирішує їхні фінансові проблеми, але й сприяє налагодженню соціальних контактів, підвищує їхню самооцінку та відкриває шлях до самостійного вирішення житлових питань у довгостроковій перспективі. Крім того, "Робота і громада" є більш гнучкою та може принести швидші результати у вигляді збільшення рівня працевлаштування та економічної активності, тоді як "Соціальне житло" є довгостроковим проектом з відкладеним ефектом.

Для наочного відображення переваг стратегії "Робота і громада" над іншими розглянутими варіантами політики соціальної інтеграції ВПО, нижче наведено таблицю її оцінки за ключовими критеріями. Ця таблиця підсумовує аргументи, представлені вище, демонструючи високий потенціал цього підходу у досягненні результативної, швидкої та справедливої інтеграції внутрішньо переміщених осіб в українське суспільство.

Таблиця 3.8 – Оцінка варіанта політики «Робота і громада»

Критерій	Оцінка (1-4)	Обґрунтування
Результативність	4	Високий потенціал швидкої інтеграції через працевлаштування та економічну активність, що створює основу для подальшої соціальної адаптації та включення до громади.
Ефективність	3	Збалансоване співвідношення інвестицій у людський капітал та підтримку бізнесу з потенційним мультиплікативним ефектом для економіки приймаючих регіонів та добробуту ВПО.
Справедливість	4	Забезпечує широкий доступ до можливостей працевлаштування та самореалізації для різних категорій ВПО, сприяючи зменшенню соціальної нерівності та надаючи інструменти для самозабезпечення.
Політична здійсненність	3	Відповідає урядовим пріоритетам щодо соціальної стабільності та економічного зростання, має потенціал широкої підтримки серед громадськості та бізнесу, хоча потребує активної інформаційної кампанії для подолання можливих стереотипів.

Критерій	Оцінка (1-4)	Обґрунтування
Адміністративна здійсненність	3	Вимагає ретельного планування та координації між різними органами влади, центрами зайнятості, бізнес-асоціаціями та громадськими організаціями, але є реалістичною за наявності політичної волі та належного управління ресурсами.

План реалізації: інструменти, ресурси, моніторинг

Реалізація політики

Пропонований план реалізації рекомендованого варіанта політики "Робота і громада" є комплексним та охоплює ключові сфери, необхідні для успішної економічної та соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих громадах. Для посилення цього плану та підвищення його продуктивності, розглянемо кожен складову більш детально, доповнюючи її аргументацією та можливими прикладами.

1. Запровадити економічні стимули

Надання податкових пільг для бізнесу, який працевлаштовує ВПО.

Аргументація: Запровадження диференційованих податкових пільг (наприклад, зниження податку на прибуток, єдиного соціального внеску) для підприємств різних розмірів, які працевлаштовують ВПО на довгостроковій основі. Розмір пільг може залежати від кількості працевлаштованих ВПО та тривалості їхнього працевлаштування. Це створить пряму економічну вигоду для бізнесу, стимулюючи їхню зацікавленість у найми кваліфікованих переселенців.

Приклад: У Німеччині існували програми, які частково компенсували витрати на заробітну плату біженців протягом перших місяців їхнього працевлаштування. У Канаді діють гранти для підприємств, які надають стажування або навчання для нових іммігрантів, що є схожим за метою.

Запровадження державних субсидій для місцевих органів влади, спрямованих на створення програм навчання та перекваліфікації. Аргументація: Надання цільових субвенцій місцевим бюджетам на розробку та реалізацію короткострокових та довгострокових програм навчання, перекваліфікації та

підвищення кваліфікації для ВПО з урахуванням потреб місцевого ринку праці. Це дозволить адаптувати навички переселенців до конкретних вакансій у регіоні та підвищити їхню конкурентоздатність.

Приклад: У Швеції муніципалітети отримують державне фінансування на організацію мовних курсів та програм професійної орієнтації для новоприбулих. У Франції існують регіональні програми професійного навчання, які можуть бути адаптовані для потреб ВПО.

2. Розвивати інфраструктуру

Відкриття центрів зайнятості, орієнтованих на потреби ВПО. Аргументація: Створення спеціалізованих центрів зайнятості або виділення спеціальних відділів у вже існуючих, які б надавали ВПО комплексні послуги з працевлаштування, включаючи консультації з кар'єрного розвитку, допомогу у складанні резюме, організацію співбесід з роботодавцями, інформацію про доступні вакансії та можливості навчання. Важливо забезпечити роботу в цих центрах кваліфікованих фахівців, які розуміють специфіку проблем ВПО.

Приклад: У Німеччині існують центри зайнятості (Jobcenter), які надають широкий спектр послуг як для місцевих жителів, так і для біженців, включаючи консультації, посередництво у працевлаштуванні та фінансову підтримку.

Розширення доступу до житла за участю державно-приватного партнерства. Аргументація: Запровадження механізмів державно-приватного партнерства для будівництва або реконструкції доступного житла для ВПО. Держава може надавати земельні ділянки, забезпечувати підведення комунікацій або надавати часткові гарантії, а приватні забудовники – здійснювати будівництво. Також можливе запровадження програм пільгової оренди з частковою компенсацією вартості для ВПО через співфінансування держави та приватних орендодавців.

Приклад: У Нідерландах існує розвинений сектор соціального житла, де держава регулює діяльність житлових асоціацій та надає субсидії для забезпечення доступної оренди. У Франції діють програми, що заохочують приватних власників здавати житло в оренду за доступними цінами для

соціально вразливих категорій населення.

3. Забезпечити соціальну інтеграцію

Організація спільних громадських проєктів для ВПО та місцевого населення. Аргументація: Підтримка та фінансування ініціатив, що сприяють налагодженню контактів та взаєморозумінню між ВПО та приймаючими громадами. Це можуть бути спільні культурні заходи, спортивні змагання, волонтерські проєкти з благоустрою територій, освітні програми, майстер-класи, клуби за інтересами. Залучення представників обох груп до планування та реалізації цих проєктів сприятиме подоланню стереотипів та зміцненню соціальної згуртованості.

Приклади: У Канаді існують програми "Community Sponsorship", де місцеві громади об'єднуються для підтримки новоприбулих біженців, допомагаючи їм інтегруватися в суспільство. У Німеччині волонтерські організації активно залучають біженців до участі у місцевих громадських заходах.

Запуск інформаційної кампанії для формування позитивного ставлення до ВПО. Аргументація: Розробка та реалізація масштабної національної інформаційної кампанії, спрямованої на підвищення обізнаності суспільства про проблеми та потреби ВПО, розвінчання негативних стереотипів, підкреслення їхнього потенціалу та внеску в розвиток країни. Кампанія має використовувати різні канали комунікації (телебачення, радіо, соціальні мережі, зовнішня реклама, освітні заходи) та залучати лідерів думок, культурних діячів та самих ВПО для поширення позитивних історій успіху.

Приклади: У багатьох країнах, які приймають біженців та іммігрантів, проводяться національні кампанії з підвищення толерантності та боротьби з ксенофобією. Важливо використовувати історії реальних людей для створення емпатії та розуміння.

4. Забезпечити фінансування

Виділення цільових коштів із державного бюджету. Аргументація: Закладення окремої статті видатків у державному бюджеті, спрямованої на фінансування заходів з економічної та соціальної інтеграції ВПО, включаючи

економічні стимули для бізнесу, субсидії для місцевих органів влади, підтримку центрів зайнятості та соціальних проєктів. Важливо забезпечити прозорість та ефективність використання цих коштів.

Залучення грантів від міжнародних організацій. Аргументація: Активна співпраця з міжнародними гуманітарними та донорськими організаціями для залучення фінансової та технічної допомоги на реалізацію програм підтримки ВПО. Підготовка якісних проєктних заявок, участь у міжнародних форумах та конференціях для залучення партнерів та ресурсів.

5. Створити механізми моніторингу

Розроблення індикаторів для оцінювання результативності заходів. Аргументація: Визначення чітких та вимірюваних індикаторів для оцінки прогресу в інтеграції ВПО, включаючи рівень працевлаштування, середній дохід, забезпеченість житлом, рівень соціальної залученості, результати опитувань щодо рівня інтеграції та ставлення місцевого населення. Регулярний збір та аналіз даних за цими індикаторами дозволить відстежувати продуктивність впроваджених заходів та вчасно коригувати політику.

Розширення та аргументація: Забезпечення регулярного звітування про результати реалізації політики інтеграції ВПО на рівні уряду, профільних міністерств та місцевих органів влади. Оприлюднення цих звітів для громадськості та міжнародних партнерів підвищить прозорість та підзвітність процесу. Залучення незалежних експертів та представників громадських організацій до оцінки результатів.

Запропоновані розширення та аргументи до кожної складової плану реалізації політики "Робота і громада" підкреслюють важливість комплексного та системного підходу до інтеграції ВПО, враховуючи як економічні, так і соціальні аспекти, а також використовуючи позитивний міжнародний досвід. Плідна реалізація цього плану за належного фінансування та координації здатна забезпечити швидку, плідну та справедливую інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в українське суспільство.

Створення підтримки рекомендованому варіанту

Для забезпечення широкої громадської та стійкої політичної підтримки запропонованої стратегії "Робота і громада" щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні, необхідно впровадити ретельно сплановані та діючі заходи комунікації, залучення зацікавлених сторін та забезпечення прозорості на всіх етапах її реалізації. Розглянемо кожен з цих складових детальніше, розширюючи їх аргументацією та конкретними прикладами:

1. Цільові комунікації

Аргументація: Необхідно розробити диференційовані комунікаційні стратегії, орієнтовані на різні цільові аудиторії – широке коло громадян та представників бізнесу.

Для громадян: Інформаційні кампанії мають бути спрямовані на підвищення рівня обізнаності про проблеми ВПО, руйнування негативних стереотипів та формування емпатії. Важливо наголошувати на потенційному внеску ВПО у соціально-економічний розвиток приймаючих громад, демонструвати історії успіху їхньої інтеграції та підкреслювати загальнонаціональну солідарність. Слід використовувати різноманітні канали комунікації: національне та регіональне телебачення, радіо, друковані видання, соціальні мережі, освітні заходи, публічні дискусії та залучення лідерів думок.

Для бізнесу: Комунікація має фокусуватися на економічних вигодах від працевлаштування ВПО, таких як розширення кадрового резерву, доступ до кваліфікованих спеціалістів, потенційні податкові пільги та внесок у соціальну відповідальність бізнесу. Слід організовувати інформаційні семінари, конференції, круглі столи з представниками бізнесу, публікувати історії успішного працевлаштування ВПО в різних галузях та надавати практичну інформацію про процедури найму та адаптації нових працівників.

Приклади: У Канаді проводились національні кампанії "Immigration Matters", які розповідали історії іммігрантів, що зробили значний внесок у розвиток країни. У Німеччині існують інформаційні портали для бізнесу, які надають детальну інформацію про працевлаштування біженців, їхні кваліфікації та правові аспекти.

2. Взаємодія зі стейкхолдерами:

Аргументація: Залучення широкого кола зацікавлених сторін до процесу планування та реалізації політики є критично важливим для забезпечення її легітимності, врахування різноманітних потреб та інтересів, а також мобілізації додаткових ресурсів та експертизи.

Громадські організації (ГО): Слід активно залучати ГО, які мають досвід роботи з ВПО, займаються питаннями соціальної інтеграції, захисту прав людини та розвитку громад. Їхній практичний досвід та знання потреб ВПО можуть бути безцінними при розробці дієвих заходів. ГО також можуть відігравати ключову роль у наданні безпосередньої допомоги ВПО, моніторингу реалізації політики та адвокації їхніх інтересів.

Місцеві ради та органи місцевого самоврядування (ОМС): ОМС є ключовими акторами у процесі інтеграції ВПО на місцевому рівні, оскільки вони відповідають за надання багатьох соціальних послуг, розвиток місцевої інфраструктури та створення сприятливого середовища. Їхнє залучення до планування дозволить врахувати специфіку кожної громади, забезпечити кращу координацію дій та мобілізувати місцеві ресурси. Слід передбачити механізми регулярних консультацій, спільних робочих груп та можливості для участі представників ОМС у розробці та прийнятті відповідних рішень.

Представники ВПО: Голос самих внутрішньо переміщених осіб має бути почутий на всіх етапах розробки та реалізації політики. Залучення представників ВПО до консультативних рад, робочих груп та інших форматів діалогу дозволить врахувати їхні реальні потреби, досвід та бачення процесу інтеграції.

Приклади: У багатьох країнах існують консультативні ради з питань міграції та біженців, до складу яких входять представники уряду, міжнародних організацій, громадських організацій та самих мігрантів/біженців. Ці ради слугують платформою для обміну думками та розробки рекомендацій.

3. Прозорість у впровадженні

Аргументація: Забезпечення максимальної прозорості на всіх етапах

реалізації політики, особливо у питаннях використання бюджетних коштів та розподілу ресурсів, є ключовим фактором для підтримки довіри з боку громадськості та запобігання корупції.

Забезпечення доступу до інформації: Слід створити зручні та доступні інформаційні ресурси (веб-сайти, публічні звіти, інформаційні бюлетені), які б містили детальну інформацію про цілі політики, заплановані заходи, обсяги виділеного фінансування, механізми розподілу коштів, критерії відбору бенефіціарів та результати моніторингу.

Механізми контролю та звітності

Важливо запровадити продуктивні механізми контролю за використанням бюджетних коштів, включаючи внутрішній аудит та залучення незалежних аудиторських організацій. Регулярні публічні звіти про досягнення цілей та використання коштів мають бути обов'язковими.

Залучення громадського контролю: Слід заохочувати участь громадських організацій та представників ЗМІ у процесі моніторингу реалізації політики, надаючи їм можливість отримувати інформацію та здійснювати незалежну оцінку ефективності впроваджених заходів.

Приклад: У багатьох країнах існують державні портали, які відображають інформацію про бюджетні витрати та реалізацію державних програм. Залучення громадських організацій до моніторингу використання коштів є поширеною практикою у сфері боротьби з корупцією та забезпечення прозорості.

Запровадження цих розширених заходів у сфері комунікації, взаємодії зі стейкхолдерами та забезпечення прозорості дозволить не лише заручитися широкою громадською та політичною підтримкою стратегії "Робота і громада", але й підвищити її результативність та стійкість у довгостроковій перспективі. Активне залучення всіх зацікавлених сторін та забезпечення прозорого управління ресурсами сприятимуть формуванню довіри та спільної відповідальності за успішну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в українське суспільство.

Цілі оцінювання

Оцінка процесу впровадження державної політики, спрямованої на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО), має на меті отримати відповіді на низку ключових питань, що дозволяють визначити її дієвість та досягнення поставлених цілей:

- Чи є результативними впроваджені заходи зі сприяння зайнятості ВПО та їхнього включення до соціального життя приймаючих громад?

- Який вплив мають ініціативи, спрямовані на розширення можливостей ВПО у сфері забезпечення житлом та отримання необхідної медичної допомоги?

- Чи стимулюють запроваджені податкові преференції та фінансові заохочення активність підприємницького сектору та збільшення рівня працевлаштування серед ВПО?

- Наскільки злагодженою та результативною є взаємодія між різними державними структурами та міжнародними організаціями у контексті надання підтримки внутрішньо переміщеним особам?

- Чи спостерігається тенденція до зниження соціальної напруженості у відносинах між місцевими жителями та ВПО внаслідок реалізації відповідних інтеграційних заходів?

Організація оцінювання:

З метою всебічного аналізу дієвості та впливу впроваджуваної державної політики щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), передбачається проведення комплексного оцінювання на ключових етапах її реалізації. Зокрема, заплановано дві хвили оцінювання: перша – протягом першого року впровадження, що дозволить зафіксувати початкові зміни та виявити перші результати в короткостроковій перспективі; друга – на третьому році реалізації політики, що дасть змогу оцінити її середньостроковий вплив та стійкість досягнутих змін.

Часові межі оцінювання: Процес оцінювання охоплюватиме період з 2024 по 2026 рік включно, що відповідає ключовим фазам розгортання та першим значним етапам функціонування політики інтеграції ВПО. Такий часовий

проміжок дозволить відстежити динаміку змін, проаналізувати як початкові зрушення, так і більш глибокі та сталі наслідки впроваджених заходів.

Ресурсне забезпечення оцінювання: Для якісного та всебічного проведення оцінювання буде залучено широкий спектр необхідних ресурсів:

Організаційне забезпечення: Координацію та загальне керівництво процесом оцінювання здійснюватиме Комітет з моніторингу політики при Міністерстві соціальної політики України, що забезпечить інституційну основу та експертний нагляд за проведенням аналізу.

Людський потенціал: До проведення оцінювання буде залучено міждисциплінарну команду, що включатиме досвідчених аналітиків державної політики, кваліфікованих соціологів для проведення досліджень, профільних фахівців з питань інтеграції ВПО, які володіють глибоким розумінням проблематики, а також представників міжнародних організацій, що мають значний досвід у сфері підтримки переміщених осіб та оцінки відповідних програм.

Фінансові ресурси: Фінансування оцінювання здійснюватиметься як за рахунок коштів державного бюджету, виділених на моніторинг та оцінку державної політики, так і шляхом залучення фінансової підтримки від міжнародних донорів та партнерських організацій, зацікавлених у підтримці ефективної інтеграції ВПО в Україні.

Матеріально-технічне забезпечення: Для продуктивного збору, обробки та аналізу значних обсягів даних будуть використані сучасні інформаційні технології, включаючи спеціалізоване програмне забезпечення для статистичного аналізу та візуалізації даних.

Інформаційна база: Оцінювання спиратиметься на широкий спектр інформаційних джерел, включаючи офіційні звіти державних органів влади, результати спеціалізованих соціологічних досліджень, статистичні дані, зібрані профільними відомствами, а також аналітичні матеріали та експертні оцінки.

Потенційні обмеження: Процес оцінювання може зіткнутися з певними об'єктивними та суб'єктивними обмеженнями, які необхідно враховувати при

плануванні та проведенні аналізу:

Забезпечення доступу до надійних даних: Одним з ключових викликів може стати забезпечення своєчасного та безперешкодного доступу до достовірних та повних даних, необхідних для проведення якісного аналізу. Це може бути пов'язано з різними факторами, включаючи складність збору інформації у динамічному контексті, можливі неточності у первинних даних або обмеження у їхньому розкритті.

Можливі затримки у фінансуванні: Нестабільність економічної ситуації або зміни у бюджетному процесі можуть призвести до затримок у виділенні необхідного фінансування для проведення оцінювання, що може вплинути на його своєчасність та повноту.

Політичні фактори: Зміни у політичному ландшафті, пріоритетах уряду або вплив лобістських груп можуть потенційно сповільнити процес реалізації політики в цілому, що, відповідно, може ускладнити оцінку її ефективності на проміжних етапах. Також можливий вплив політичних міркувань на інтерпретацію результатів оцінювання.

Урахування цих потенційних обмежень на етапі планування оцінювання дозволить розробити стратегії їхнього мінімізації та забезпечити максимально об'єктивний та якісний аналіз реалізації державної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Проведення оцінювання

Для всебічної оцінки реалізації політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) буде застосовано комбінацію різноманітних методологічних підходів, що дозволить отримати об'єктивні та глибокі дані з різних джерел:

Аналіз статистичних показників: Буде проведено ретельний аналіз динаміки ключових статистичних даних, що відображають зміни у рівні зайнятості серед ВПО, їхньому доступі до житлових програм та медичних послуг, а також інших релевантних соціально-економічних індикаторів.

Глибинні інтерв'ю: Передбачається проведення серії структурованих та

напівструктурованих інтерв'ю з ключовими стейкхолдерами, включаючи представників місцевих органів державної влади та самоврядування, співробітників соціальних служб, працівників міжнародних організацій, які безпосередньо залучені до підтримки ВПО.

Опитування громадської думки: З метою вимірювання рівня соціальної напруги та ступеня інтеграції ВПО в приймаючих громадах буде проведено широкомасштабні опитування як серед місцевого населення, так і серед самих внутрішньо переміщених осіб.

Фінансовий аналіз: Здійснюватиметься детальний аналіз фінансових потоків, спрямованих на реалізацію політики, а також оцінка ефективності використання державних субсидій, податкових пільг та інших інструментів фінансової підтримки.

Ключові показники та критерії оцінювання ефективності політики: Рівень зайнятості ВПО: Відсоток працевлаштованих ВПО серед працездатного населення.

Залучення до програм навчання: Кількість ВПО, які скористалися державними програмами професійного навчання, перекваліфікації та підвищення кваліфікації.

Доступність житла: Кількість ВПО, які отримали доступ до житла завдяки програмам державної підтримки та державно-приватного партнерства.

Соціальна інтеграція: Динаміка рівня конфліктності та напруженості у відносинах між місцевим населенням та ВПО, а також показники їхньої соціальної взаємодії та включення в життя громади.

Ефективність використання коштів: Співвідношення між досягнутими результатами та обсягом використаних бюджетних коштів і грантової допомоги.

Методи збору та аналізу інформації:

- Аналіз вторинних даних: Використання офіційних звітів державних органів влади різних рівнів, статистичних даних національних та міжнародних організацій, а також аналітичних матеріалів.

- Первинні соціологічні дослідження: Проведення якісних та кількісних соціологічних досліджень, включаючи фокус-групи, глибинні інтерв'ю та масштабні опитування серед ВПО та місцевого населення.
- Аналіз фінансової звітності: Опрацювання фінансових звітів державних установ, органів місцевого самоврядування та організацій, що отримують державну підтримку, а також аналіз ефективності наданих субсидій та податкових пільг.

Рекомендації щодо подальших дій

У випадку виявлення суттєвих розбіжностей між запланованими та фактичними результатами реалізації політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за ключовими індикаторами, такими як рівень їхньої зайнятості або доступність житла, необхідно ініціювати комплексний перегляд стратегії. Така корекція політики стає особливо нагальною у наступних критичних ситуаціях:

Стагнація на ринку праці ВПО: Якщо протягом перших двох років реалізації політики не буде зафіксовано значного зростання (наприклад, на цільові 20%) рівня працевлаштування серед внутрішньо переміщених осіб, це свідчатиме про недостатню ефективність впроваджуваних економічних стимулів або програм перекваліфікації та потребуватиме їхньої термінової адаптації або розробки нових, більш дієвих інструментів.

Недостатній прогрес у забезпеченні житлом: Якщо державні та державно-приватні ініціативи не призведуть до відчутного збільшення кількості доступних житлових одиниць для ВПО, що свідчатиме про неефективність механізмів співпраці, недостатнє фінансування або наявність адміністративних перешкод, необхідно переглянути підходи до розширення житлового фонду, можливо, шляхом залучення додаткових інвестицій або оптимізації існуючих програм.

Низька результативність соціальних ініціатив: Якщо реалізовані соціальні проекти та інформаційні кампанії не призведуть до помітного зниження рівня соціальної напруженості та конфліктності у відносинах між місцевим

населенням та ВПО, це вказуватиме на необхідність переосмислення підходів до міжкультурної комунікації, посилення діалогу між громадами та впровадження нових інклюзивних ініціатив, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості.

У контексті виявлення значних відхилень від очікуваних результатів, також настійно рекомендується розглянути можливість запровадження нових, більш потужних інструментів фінансування або значного посилення державної підтримки місцевих органів влади, які безпосередньо працюють з ВПО на місцях та краще розуміють їхні специфічні потреби. Це може включати збільшення обсягів цільових субвенцій, надання додаткових грантів на місцеві ініціативи або забезпечення технічної допомоги у розробці та впровадженні дієвих інтеграційних програм.

Водночас, у випадку досягнення позитивних та стійких результатів реалізації політики, що підтверджується відповідними індикаторами, необхідно вжити заходів для її законодавчого закріплення. Це забезпечить сталість програми інтеграції ВПО, її довгострокове фінансування та захист від можливих політичних змін, сприяючи таким чином її подальшому розвитку та розширенню. Законодавче закріплення також підвищить рівень відповідальності держави за забезпечення прав та потреб внутрішньо переміщених осіб.

ВИСНОВКИ

Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є ключовим викликом для українського суспільства в умовах триваючої внутрішньої міграції, спричиненої зовнішньою агресією. Це багатогранна проблема, яка охоплює широкий спектр аспектів, починаючи від задоволення базових потреб і закінчуючи забезпеченням повноцінної участі ВПО в економічному, соціальному та політичному житті приймаючих громад. Дієва інтеграція є запорукою соціальної згуртованості, стабільності та майбутнього розвитку держави.

Процес соціальної інтеграції ВПО в Україні характеризується низкою складних проблем, включаючи житлову нестабільність, соціальну ізоляцію, економічну незахищеність, психологічні травми, освітні труднощі та низький рівень правової обізнаності. Масштабність проблеми, особливо в регіонах з високою концентрацією переселенців, вимагає розробки та впровадження системної та комплексної державної політики.

У рамках даної роботи було проаналізовано декілька взаємовиключних варіантів політики, спрямованих на покращення соціальної інтеграції ВПО: збереження чинної політики, комбінована програма "Робота і громада" та місцева інтеграція через доступне житло та інфраструктуру. Порівняльний аналіз цих варіантів за ключовими критеріями – результативність, ефективність, справедливість, політична та адміністративна здійсненність – дозволив визначити найбільш оптимальний підхід.

Результати дослідження свідчать, що найбільш перспективною стратегією є програма "Робота і громада", яка демонструє високий потенціал у забезпеченні швидкої та результативної інтеграції ВПО через їхню економічну активізацію та залучення до життя приймаючих громад. Цей варіант, на відміну від пасивного збереження існуючої політики та вузько спрямованого фокусу на житлі, пропонує збалансований підхід, що враховує як економічні, так і соціальні аспекти інтеграції, та відповідає пріоритетам держави щодо

соціальної стабільності та економічного зростання.

Для успішної реалізації рекомендованої стратегії було розроблено детальний план заходів, що включає економічні стимули для бізнесу, розвиток спеціалізованої інфраструктури, активізацію соціальної інтеграції, забезпечення цільового фінансування та створення продуктивних механізмів моніторингу та оцінки. Особлива увага приділяється необхідності широкої громадської та політичної підтримки, яка забезпечується через цільові комунікації, активну взаємодію зі стейкхолдерами та прозорість у впровадженні політики.

Система оцінювання реалізації політики передбачає регулярний моніторинг ключових індикаторів, таких як рівень працевлаштування ВПО, їхній доступ до житла та медичних послуг, ефективність фінансування та рівень соціальної напруженості в громадах. У випадку виявлення значних розривів між очікуваними та реальними результатами, передбачається перегляд та коригування політичних заходів. Водночас, досягнення позитивних та стійких результатів потребує законодавчого закріплення для забезпечення довгострокового розвитку програми інтеграції ВПО.

Таким чином, всеохоплююча та системна реалізація стратегії "Робота і громада", підкріплена належним ресурсним забезпеченням, дієвими механізмами моніторингу та широкою суспільною підтримкою, є ключовим фактором успішної соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в українське суспільство, сприяючи його консолідації та стійкому розвитку в умовах подолання наслідків внутрішньої міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
2. Council of Europe. Handbook on Integration of IDPs. 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/integration-of-idps>
3. Курбан І. Соціальна адаптація та інтеграція ВПО в Україні // Вісник соціології. 2021. №3. С. 22–31.
4. Конвенція про статус біженців 1951 р. URL: <https://www.unhcr.org/ua/konventsiya-pro-status-bizhentsiv>
5. UN OCHA. Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>
6. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
7. UNHCR. Convention Relating to the Status of Refugees (1951). URL: <https://www.unhcr.org/ua/konventsiya-pro-status-bizhentsiv>
8. UN OCHA. Guiding Principles on Internal Displacement (1998). URL: <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>
9. Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/>
10. Рада Європи, Мінреінтеграції. Порадник з інтеграції ВПО в громади. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17134>
11. URL: <https://surl.lu/zrrenb>
12. UNICEF Ukraine. Assessment of integration needs of IDPs. 2023 // UNICEF Ukraine. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>
13. GIZ Ukraine. Local Government Support in IDP Inclusion. 2022 // Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). URL: <https://www.giz.de/en/>

14. Council of Europe. *Handbook on IDP Participation in Local Governance*. Strasbourg, 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv>
15. Міністерство цифрової трансформації України. *Близько 5 тисяч точок та 20 мільйонів послуг у ЦНАПах: головні досягнення 2024 року*. URL: <https://www.thedigital.gov.ua/news/blizko-5-tisyach-tochok-ta-20-milyoniv-poslug-u-tsnapakh-golovni-dosyagnennya-2024-roku>
16. Скільки нас. *В Україні налічується 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб*. URL: <https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/>
17. Київська міська рада. *Міська цільова програма «Підтримка та інтеграція ВПО у м. Києві на 2025–2027 роки»*. Проект документа.
18. Studlib. *В Україні у 2025 році побудують житло для ВПО і не тільки: хто його отримає та у яких містах*. URL: <https://studlib.org.ua/ekonomika/v-ukrayini-u-2025-rotsi-pobuduyut-zhytlo-dlya-vpo-i-ne-tilky-hto-jogo-otrymae-ta-u-yakyh-mistah/>
19. РБК-Україна. *Гроші, житло, субсидії: які програми допомоги ВПО працюють у 2025 році // РБК-Україна. 2025*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/groshi-zhitlo-subsidiyi-ki-programi-dopomogi-1745946713.html>
20. Finance.ua. *Програми, що допоможуть вам придбати житло*. URL: <https://finance.ua/ua/saving/prohramy-shcho-dopomozhut-vam-prydbaty-zhytlo>
21. Верховна Рада України. *Вебсайт Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak>
22. Кабінет Міністрів України. *Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
23. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://map.minre.gov.ua/>
24. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. *Державна підтримка ВПО має бути реальною – аналіз виконання Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025*

- року. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/derzhavna-pidtrimka-vpo-maye-butl-realnoyu-analiz-vikonannya-strategiyi-derzhavnoyi-politiki-shchodo-vnutrishnogo-peremishchennya-na-period-do-2025-roku
25. Кабінет Міністрів України. *Уряд схвалив Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-stratehiiu-derzhavnoi-polityky-shchodo-vnutrishnoho-peremishchennia-na-period-do-2025-roku>
26. ZMINA. *Уряд схвалив Стратегію держполітики щодо ВПО до 2025 року: що вона передбачає*. URL: <https://zmina.info/news/uryad-shvalyv-strategiyu-derzhpolityky-shhodo-vpo-do-2025-roku-shho-vona-peredbachaye/>
27. Верховна Рада України. *Підсумки розширеного засідання Комісії 15 січня 2025 року*. URL: https://www.rada.gov.ua/documents/tskVRU/tsc_idps/news_tsc_idps/258058.html
28. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. *Компенсації за знищене житло: як реалізувати житловий сертифікат через «Відновлення»*. URL: <https://mtu.gov.ua/news/36498.html>
29. Нікора А. Т. *Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб в українському суспільстві: курсова робота*. Київ: НаУКМА, 2024.
30. Кабінет Міністрів України. *Положення про Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>
31. Вінницька обласна державна адміністрація. *Операційний план заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року*. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vpo/2024/Plan-VPO.pdf>
32. Український простір. *Продовження навчання з WEPs: як подолати гендерний розрив в оплаті праці та підтримати професійний розвиток жінок*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=prodovzhennya-navchannya-z-weps-yak-podolaty-hendernyj-rozryv-v-oplati-pratsi-ta-pidtrymaty-profesijnyj->

rozvytok-zhinok

33. Офіс Ради Європи в Україні. *Грантери проекту Ради Європи*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/grantees-of-the-project>
34. Міністерство соціальної політики України. *З 1 березня для внутрішньо переміщених осіб відбудеться автоматичне перепризначення виплат на проживання*. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/z-1-bereznya-dlya-vnutrishno-peremishchenykh-osib-vidbudetsya-avtomatychne-perepryznachennya-vyplat-na-prozhyvannya>
35. Нова українська школа. *Які зміни чекають на вчителів, учнів і батьків у 2025–2026 навчальному році: докладне роз'яснення від МОН*. URL: <https://nus.org.ua/2024/10/01/yaki-zminy-chekayut-na-vchyteliv-uchniv-i-batkiv-u-2025-2026-navchalnomu-rotsi-dokladne-roz-yasnennya-vid-mon/>
36. Міністерство охорони здоров'я України. *Уряд визначив механізм реалізації Програми медичних гарантій у 2025 році*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/uryad-viznachiv-mehanizm-realizaciyi-programi-medichnih-garantij-u-2025-roci>
37. Міністерство розвитку громад та територій України. *Компенсації за знищене житло: як реалізувати житловий сертифікат через «Відновлення»*. URL: <https://mindev.gov.ua/news/kompensatsii-za-znyshchene-zhytlo-nahaduiemo-iak-realizuvaty-zhytlovyi-sertyfikat-cherez-ievidnovlennia>
38. Міністерство фінансів України. *Мінфін: У I кварталі 2025 року на соцвиплати спрямовано 94,3 млрд гривень*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_i_kvartali_2025_roku_na_sotsviplati_spryamovano_943_mlrd_griven-5102

ДОДАТОК

Країна	Мовні курси та культурна адаптація	Підтримка на ринку праці	Фінансова підтримка	Соціальна інтеграція	Житлове забезпечення
Німеччина	Безкоштовні мовні курси, обов'язкові курси культурної орієнтації	Програми працевлаштування, перекваліфікація, визнання дипломів, дуальна освіта	Допомога відповідно до Bürgergeld, підтримка для студентів (BAföG)	Волонтерські ініціативи, культурні заходи, менторські програми	Часткове забезпечення тимчасовим житлом, програми оренди з державною підтримкою
Канада	ESL/FSL курси, орієнтація на місці і ще до прибуття	Допомога у пошуку роботи, створення резюме, зв'язок з роботодавцями	Початкове фінансування на період адаптації	Програми спонсорства, міжкультурні ініціативи	Пошук тимчасового та постійного житла за підтримки служб
Швеція	Програма SFI, курси про суспільство, індивідуальний підхід	Професійна підготовка, підтримка бізнесу, визнання кваліфікацій	Фінансова підтримка на період адаптації	Інтеграційна програма, культурна участь	Житло через муніципалітети, державна підтримка пошуку житла
Норвегія	Інтенсивні мовні курси, курси про норвезьке суспільство	Індивідуальні плани, програми з працевлаштування	Допомога під час інтеграційної програми	Персональні консультанти, муніципальна підтримка	Забезпечення житлом муніципалітетами, індивідуальні рішення